

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ellinor Christensson

Klimatförändringarna och Europakonventionen

En undersökning av huruvida Europakonventionen ålägger konventionsstaterna att vidta åtgärder för att motverka klimatförändringarna.

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Britta Sjöstedt

Termin för examen: VT2021

Innehåll

1	INLEDNING	5
1.1	Bakgrund	5
1.2	Syfte och frågeställningar	6
1.3	Avgränsning	7
1.4	Forskningsläge	7
1.5	Metod och material	8
1.6	Disposition	10
2	BAKGRUND	12
2.1	Klimatförändringarna	12
2.1.1	Orsaker till klimatförändringarna	12
2.1.2	Hur ett förändrat klimat påverkar människors liv	13
2.1.3	Klimatåtgärder	14
2.2	Klimaträtt	14
2.2.1	FN:s klimatkonvention	15
2.2.2	Parisavtalet	17
2.2.2.1	Parisavtalet och mänskliga rättigheter	20
3	MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH KLIMATFRÅGAN	21
3.1	En kort tillbakablick	21
3.2	Klimatförändringarna ur perspektivet mänskliga rättigheter	22
3.3	FN:s roll i relationen mellan miljö och mänskliga rättigheter	23
3.4	Mänskliga rättigheter relaterade till miljön – direkt eller indirekt?	24
3.4.1	Erkännandet av en särskild rätt till en hälsosam miljö	25
3.4.2	Greening human rights	25
4	EUROPAKONVENTIONEN OCH KLIMATET	27
4.1	Konventionen, domstolen och tolkningen	27
4.1.1	Europakonventionen	27
4.1.2	Europadomstolen	28
4.1.3	Domstolens tolkning av konventionen	29
4.2	Konventionen och klimatet	30
4.2.1	Rätten till liv	31
4.2.2	Rätten till skydd för privat- och familjeliv	32
4.3	Kommentarer	34

5	KLIMATPROCESSER	36
5.1	En kort överblick	36
5.2	Klimatprocesser grundade på mänskliga rättigheter	38
5.3	Europeiska klimatprocesser	39
5.3.1	Urgendamålet	40
5.3.1.1	Risken för farliga klimatförändringar	41
5.3.1.2	Europakonventionens skydd för mänskliga rättigheter	42
5.3.1.3	Ett globalt problem men ett nationellt ansvar	44
5.3.1.4	Vad innebär statens ansvar att göra sin del?	46
5.3.1.5	Statens klimatpolitik	47
5.3.1.6	Domstolarna och politiken	49
5.3.1.7	Vad har hänt sedan domen kom?	50
5.3.2	Klimasøksmålet	51
5.4	Kommentarer	54
6	KLIMATPROCESSER INFÖR EUROPADOMSTOLEN	58
6.1	Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States	58
6.2	Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland	61
6.3	Kommentarer	62
7	AVSLUTANDE ANALYS	65
8	SLUTSATS	68
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	69
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	75

Summary

The purpose of this thesis has been to examine whether it can constitute a violation of the human rights protected by the European Convention on Human Rights when states do not do their part to counteract climate change. The essay starts off with a general overview of climate change and its consequences in relation to human rights, as well as a review of the two most central climate agreements, the UNFCCC, and the Paris Agreement. After this, the relationship between human rights and climate change is highlighted. This is followed by a review of the European Convention on Human Rights together with case law from the European Court of Human Rights relevant to the issue in order to create an image of how environmental issues have so far been handled by the court. After this, two national judgments and two complaints submitted to the European Court of Justice will be presented.

The European Convention on Human Rights does not contain any reference to the climate or climate change and thus does not impose any explicit obligation on states to take action against them. Nor has the European Court of Human Rights ruled on the matter. The guidance available for fulfilling the purpose of the essay and answering the question is thus the case law of the European Court of Human Rights regarding the environment and environmental protection in relation to human rights, as well as the judgments from national courts where the convention is interpreted. Therefore, a study of these has been done.

The essay presents two national judgments in which the European Convention on Human Rights has been interpreted. The successful Urgenda case and the less successful Klimasøksmålet. The Urgenda case is a well-written judgment in which the Dutch court provides a well-founded reasoning. The Court states that the Dutch State was obliged, by the end of 2020, to reduce the country's greenhouse gas emissions by at least 25% compared to 1990 levels. In light of the case law of the European Court of Human Rights, the Dutch Court interprets Articles 2 and 8 of the European Convention as meaning that the risk of dangerous climate change is real and that each state has a responsibility to take appropriate measures to counteract and prevent the risk of climate change.

Six young Portuguese climate activists have filed a complaint to the European Court of Human Rights against 33 European states, claiming that the states are violating the claimants rights under the convention through their contribution to the climate crisis. Whether the European Court of Human Rights is of the same opinion remains to be seen. Based on the study carried out in the thesis, no definitive answer can be given to the question of how the European Court of Human Rights might answer the question. However, it should not be ruled out that the court may also, like the Dutch court, rule that Articles 2 and 8 of the convention include an obligation for State Parties to take measures to combat climate change.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka huruvida det kan utgöra en kränkning av de mänskliga rättigheterna i Europakonventionen när stater inte lever upp till sina klimatåtaganden och inte gör tillräckligt för att motverka klimatförändringarna. Uppsatsen inleds med en allmän överblick av klimatförändringarna och dess konsekvenser i förhållande till mänskliga rättigheter samt en genomgång av de två mest centrala klimatavtalen, FN:s klimatkonvention och Parisavtalet. Efter detta belyses relationen mellan mänskliga rättigheter och klimatförändringarna. Härfter följer en genomgång av Europakonventionen tillsammans med för frågan relevant praxis för att skapa en bild av hur miljöfrågor hittills har hanterats i Europadomstolen. Sedan presenteras två nationella domar och de klagomål som lämnats in till Europadomstolen.

Europakonventionen innehåller inga referenser till klimatet eller klimatförändringarna och ålägger därmed inte stater någon uttrycklig skyldighet att vidta åtgärder mot desamma. Inte heller har Europadomstolen avgjort frågan. Den vägledning som finns för att uppfylla uppsatsens syfte och besvara frågeställningen är således Europadomstolens praxis gällande miljö och miljöskydd i relation till mänskliga rättigheter samt de avgöranden från nationella domstolar där Europakonventionen tolkas. Därför har en undersökning av dessa har gjorts.

I uppsatsen presenteras två nationella domar där Europakonventionen tolkas. Det framgångsrika Urgendamålet och det mindre framgångsrika Klimasøksmålet. Urgendamålet är en välskrivna dom där den nederländska domstolen för ett väl underbyggt resonemang. Domstolen slår häri fast att den nederländska staten var skyldig att, fram till slutet av 2020, minska landets utsläpp av växthusgaser med minst 25 % jämfört med 1990 års nivåer. I ljuset av Europadomstolens praxis tolkar den nederländska domstolen artikel 2 och 8 i Europakonventionen så att risken för farliga klimatförändringar är verklig och att varje stat har ett ansvar att vidta lämpliga åtgärder för att göra sin del för att motverka och förebygga risken för klimatförändringarnas skadliga effekter.

I ett klagomål till Europadomstolen har nu sex unga portugisiska klimataktivister stämt 33 europeiska stater och yrkar att det utgör ett brott mot rättigheterna i Europakonventionen att staterna inte gör mer för att hindra klimatkrisen. Huruvida Europadomstolen är av samma åsikt återstår att se. Utifrån den undersökning som gjorts i uppsatsen kan inget definitivt svar ges på hur Europadomstolen kan tänkas se på frågan. Det bör emellertid inte anses uteslutet att även Europadomstolen gör bedömningen att artiklarna 2 och 8 i Europakonventionen innefattar en skyldighet för konventionsstaterna att vidta åtgärder för att motverka klimatförändringarna.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En talan rörande klimatförändringarna har för första gången väckts vid Europadomstolen. Sex barn och ungdomar från Portugal har stämt 33 europeiska stater som de menar inte gör tillräckligt för att förhindra klimatförändringarna och därigenom kränker deras mänskliga rättigheter.¹ De klagande anför att klimatförändringarna innebär en pågående påverkan av och risk för deras liv och hälsa. De gör gällande att de upplever minskade energinivåer, sömnsvårigheter och en begränsning av deras möjligheter att spendera tid eller motionera utomhus under de senaste årens värmeböljor. Även deras psykiska välmående påverkas av klimatförändringarnas konsekvenser och de känner en oro över hur de och deras familjer kommer att påverkas i framtiden.

Det råder numer knappast någon tvekan om den risk vi står inför när det gäller vårt klimat. Klimatförändringarna är en av vår tids stora utmaningar och redan nu orsakar klimatförändringarna svåra konsekvenser. Som en reaktion på att det inte görs tillräckligt för att förhindra klimatförändringarna har klimatdemonstrationer blivit allt vanligare och antalet klimatprocesser ökar. Redan nu förekommer kännbara konsekvenser av klimatförändringarna. Glaciärer och polarisar smälter och orsakar stigande havsnivåer, vilket i sin tur leder till översvämningar och erosion av kustområden. Extrema väderförhållanden blir allt vanligare – vissa regioner drabbas oftare av stormar och skyfall medan andra drabbas av extrem torka och värmeböljor. Även vår hälsa påverkas av klimatförändringarna, detta genom en ökning av antalet värmerelaterade dödsfall och förändringar i förekomsten av vattenburna sjukdomar och smittbärare.² Klimatförändringarnas konsekvenser påverkar alla människor, men framför allt unga, som i framtiden kommer att leva med de svåraste konsekvenserna då effekterna väntas öka de kommande årtiondena.

Med anledning av klimatförändringarnas globala natur står det klart att internationellt samarbete är en förutsättning för att kunna möta den utmaning

¹ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, no. 39371/20.

² Europeiska kommissionen, 'Klimatförändringens konsekvenser'.

klimatförändringarna innebär. Världens stater ingår internationella samarbeten, i form av internationella avtal och överenskommelser för att skydda klimatet. Här krävs det höga ambitioner, men endast höga ambitioner är inte tillräckligt, dessa måste också efterlevas. Härefter uppkommer frågan hur man kan utkräva ansvar från stater som inte lever upp till sina klimatåtaganden. Något som blivit vanligare den senaste tiden är att man använder sig av och grundar sin talan på mänskliga rättigheter.

När en talan nu har väckts vid Europadomstolen har domstolen för första gången en möjlighet att pröva frågan om i vilken utsträckning Europakonventionens rättigheter är tillämpliga i situationer rörande klimatförändringarna.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka huruvida det kan utgöra en kränkning av de mänskliga rättigheterna i Europakonventionen när stater inte lever upp till sina klimatåtaganden och gör tillräckligt för att motverka klimatförändringarna. Syftet uppfylls genom att undersöka huruvida Europakonventionen ålägger konventionsstaterna att vidta åtgärder för att förhindra klimatförändringarna.

Mot bakgrund av syftet är uppsatsens huvudsakliga frågeställning:

- Vilka skyldigheter har stater enligt Europakonventionen att vidta åtgärder för att motverka klimatförändringarna?

För att konkretisera huvudfrågeställningen har följande delfrågor identifierats:

- Hur försvårar klimatförändringarna för åtnjutandet av mänskliga rättigheter?
- Vilka skyldigheter kan utläsas ur Europakonventionen och Europadomstolens praxis gällande klimatförändringarna?
- Hur har Europakonventionen tillämpats i nationella mål relaterade till klimatförändringarna?

1.3 Avgränsning

Ämnet mänskliga rättigheter och klimat är väldigt brett, och ämnet mänskliga rättigheter och miljö är ännu bredare. Till att börja med har alltså en avgränsning gjorts till just mänskliga rättigheter och klimat och specifikt med fokus på klimatförändringar. För att ämnet och därmed frågeställningen inte ska bli för bred och uppsatsen allt för omfattande har en regional avgränsning gjorts, vilken innebär att fokus ligger på Europa. Den rättsliga reglering som främst är relevant är därför Europakonventionen och de rättsfall som kommer att tas upp är europeiska. Bland Europakonventionens rättigheter kommer uppsatsen i huvudsak att behandla artikel 2 och 8 då det är dessa som vanligen tas upp i relation till olika typer av miljöfrågor. Emellertid tas även internationella aspekter upp, då främst i form av FN:s klimatkonvention och tillhörande protokoll.

Inom mänskliga rättigheter görs vanligen en distinktion mellan materiella och processuella rättigheter.³ Denna uppsats är avgränsad till att behandla materiella rättigheter. Således kommer inte processuella rättigheter att behandlas då uppsatsens annars skulle blivit allt för omfattande. Anledningen till detta val är att min utgångspunkt och intresseområde främst var kring materiella rättigheter och jag har därför valt att inte gå in närmre på den processuella delen.

1.4 Forskningsläge

Som separata ämnen är klimatförändringarna och mänskliga rättigheter väl utforskade. Även mänskliga rättigheter kopplat till miljön behandlas i en omfattande mängd material. Trots att det inte är lika omfattande finns en mängd litteratur som behandlar relationen mellan mänskliga rättigheter och klimatförändringar ur olika infallsvinklar. Exempelvis finns en stor mängd artiklar, men även litteratur. Bland annat har John Knox och Sumudu Atapattu skrivit om ämnet. Även Jonas Ebbesson och Agnes Hellner skrivit artiklar om rättsprocesser relaterade till klimatförändringarna. Dessa har till stor del handlat om klimatprocesser mot staten, liksom är den här uppsatsens fokus. I dessa artiklar diskuteras rättsfall som är relevanta för och även tas upp i denna uppsats. Den aktuella uppsatsen har dock en mer renodlad inriktning på

³ Atapattu (2016) s. 47.

mänskliga rättigheter och specifikt Europakonventionen och skiljer sig härigenom från mycket av det som skrivits tidigare.

1.5 Metod och material

För att besvara uppsatsens frågeställning har i huvudsak en rättsdogmatisk metod tillämpats. Rättsdogmatisk metod används för att rekonstruera och fastställa hur gällande rätt ser ut. För att göra detta tas utgångspunkt i de allmänt accepterade rättskällorna.⁴ Rättskällevärdet anger hur rättskällorna rangordnas och dess beståndsdelar utgörs av lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin. Givetvis tas i den rättsdogmatiska metoden hänsyn till tyngden hos de olika rättskällorna och det faktum att lagstiftning och praxis från prejudikatinstanserna har formell auktoritet medan den juridiska doktrinen har en lägre ställning.⁵ I en rättsdogmatisk analys analyseras de olika elementen i rättskällevärdet så att slutresultatet får antas spegla innehållet i gällande rätt och hur rättsregeln ska uppfattas i ett visst konkret sammanhang. Det som ger rättsdogmatiken sin karaktär är sambandet mellan den konkreta tillämpningssituationen och den ofta abstrakta rättsregeln.⁶

Rättsdogmatiken utgår vanligen från en konkret problemställning⁷, vilken för denna uppsats är huruvida Europakonventionen ålägger konventionsstaterna att vidta åtgärder mot klimatförändringarna. Europakonventionen innehåller ingen uttrycklig rättighet gällande vare sig miljö eller klimat. Inte heller har Europadomstolen avgjort något mål eller uttalat sig om frågan. För att besvara frågeställningen och uppfylla uppsatsens syfte tas därför utgångspunkt i befintlig praxis från Europadomstolen i mål med anknytning till miljö samt hur Europakonventionen har tolkats och tillämpats i klimatprocesser i nationella domstolar.

Då en rättsdogmatisk metod har tillämpats är det huvudsakliga material som använts i uppsatsen rättskällor, främst lagtext, praxis och relevant doktrin. Det huvudsakliga materialet har varit Europakonventionen och för konventionen relevant praxis. Praxis från Europadomstolen har använts för att utforska relationen mellan konventionens rättigheter och klimatet. Här har undersökts

⁴ Kleineman (2018) s. 21.

⁵ Kleineman (2018) s. 26, 29.

⁶ Kleineman (2018) s. 26.

⁷ Kleineman (2018) s. 23.

hur konventionen har använts i frågor om miljöskydd i situationer som inte avser klimatförändringarna, för att sedan se hur detta kan appliceras på klimatförändringarna. Nationella rättsfall har använts för att belysa hur Europakonventionens rättigheter har tolkats och tillämpats i klimatprocesser och utgångspunkten för undersökningen är nationella domar gällande klimatförändringarna. Ett val har gjorts att undersöka 2 olika rättsfall.⁸ Den dom som i huvudsak undersöks är den i det nederländska Urgendamålet. Detta mål var den första rättstvisten i Europa där en domstol erkänner att klimatförändringarna utgör ett hot mot mänskliga rättigheter och är en välskriven dom där ett tydligt resonemang förs kring tillämpbarheten av Europakonventionen på situationer som rör klimatförändringarna. Det andra fallet som undersöks är det norska Klimasøksmålet vilket har valt för att visa på ett resonemang där domstolen landat i den motsatta slutsatsen. Här ligger fokus alltså på det nederländska Urgendamålet, men för att ge en överblick görs även en kortare genomgång av det norska Klimasøksmålet. I genomgången av Klimasøksmålet kommer främst domstolarnas resonemang kring Europakonventionen att presenteras då detta är den del som i störst del är relevant för uppsatsen.

Slutligen kommer även två mål som nu ligger framför Europadomstolen att presenteras, det portugisiska *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States* och den schweiziska *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*. Det är huvudsakligen det förstnämnda som kommer presenteras då detta val gjordes innan det schweiziska klagomålet lämnades in till Europadomstolen under skrivandets gång. Innan färdigställandet av uppsatsen lämnades ytterligare ett klagomål in till Europadomstolen, denna gång riktat mot Norge. Detta kommer att beröras kort under avsnitt 5.3.2.

Då internationell rätt, främst i form av de två klimatavtalen, är en av uppsatsens utgångspunkter bör något kort nämnas om internationell rätt och folkrättsliga källor. Den allmänna uppfattningen i den folkrättsliga litteraturen är att artikel 38.1 i Internationella domstolens stadga⁹, utöver att stadga vilka rättskällor som ska tillämpas av domstolen, också återspeglar

⁸ Dessa har båda läst i inofficiella engelska översättningar.

⁹ Internationella domstolens stadga, Statute of the International Court of Justice, adopted at San Francisco, on 26 June 1945.

vilka rättskällor som ska tillämpas i internationella förhållanden generellt.¹⁰ Utifrån detta kan slutsatsen dras att folkrättens källor utgörs av internationella överenskommelser, internationell sedvanerätt och allmänna rättsgrundsatser.¹¹

Mänskliga rättigheter kopplat till klimatförändringar behandlas i en omfattande mängd material. En begränsning av vilken litteratur jag använt mig har därför fått göras, då materialet annars blivit allt för omfattande. Till stor del har doktrin från de författare som nämns i avsnitt 1.4 använts som utgångspunkt för uppsatsen.

1.6 Disposition

I detta inledande kapitel redogörs för uppsatsens syfte och frågeställningar. Vidare presenteras metod och material, forskningsläge och avgränsning. I kapitel 2 presenteras en bakgrund för uppsatsen, innehållande en allmän överblick av klimatförändringarna och dess konsekvenser i förhållande till mänskliga rättigheter. I kapitlets andra del görs en redogörelse för de två mest centrala klimatavtalen, FN:s klimatkonvention och Parisavtalet och häri relevanta bestämmelser. Därefter följer kapitel 3 vari relationen mellan mänskliga rättigheter och klimatförändringarna belyses närmare.

I kapitel 4 undersöks Europakonventionen och dess relation till klimatet. Konventionen, domstolen och dess tolkning av konventionen samt artiklar som har tillämpats gällande miljöskydd beskrivs tillsammans med relevant praxis. Detta för att skapa en bild av hur miljöfrågor hittills har hanterats i Europadomstolen. I kapitlet ges en översiktlig bild av relevant praxis från Europadomstolen, medan en utveckling av detta görs i anslutning till genomgången av Urgendamålet i kapitel 5.

Uppsatsens mest centrala delar hittas i nästföljande kapitel. Kapitel 5 handlar om klimatprocesser och här görs en genomgång av de två nationella rättsfallen, Urgendamålet och Klimasøksmålet, där Urgendamålet utgör huvuddelen i kapitlet. I kapitel 6 tas de klagomål som lämnats in till

¹⁰ Linderfalk (2012) s. 26f.

¹¹ Internationella domstolens stadga art. 38.1.

Europadomstolen upp. Uppsatsen avslutas med ett kapitel med en avslutande analys samt slutsats.

2 Bakgrund

2.1 Klimatförändringarna

Det har knappast undgått någon att vi befinner oss mitt i en klimatkris utan motstycke.¹² Att variationer i klimatet sker över tid är naturligt. Med de förändringar som nu sker är mer än vad som åstadkoms av naturliga variationer och den bakomliggande anledningen till denna förändring är människans aktiviteter.¹³ Det är allmänt accepterat att mänsklig påverkan på klimatet utgör ett seriöst hot mot människors hälsa och välbefinnande, stabiliteten i samhället samt existensen av och stabiliteten hos andra arter och ekosystem.¹⁴ Mänsklig påverkan på klimatet orsakar bland annat föroreningar, utrotning av arter och klimatförändringar. Det mest brådskande häri är klimatförändringarna, vilka redan har stor påverkan på människors hälsa, försörjning och rättigheter.¹⁵

2.1.1 Orsaker till klimatförändringarna

Den mänskliga påverkan på klimatet orsakas främst genom utsläpp av växthusgaser, aerosoler och användning av markytan så som avskogning och industriellt jordbruk.¹⁶ De klimatförändringar som nu sker är nära sammanlänkade med användningen av fossila bränslen. Sedan industrialismens början har utsläppen av växthusgaser ökat betydligt, särskilt under de senaste decennierna. Den bakomliggande orsaken är förbränningen av fossila bränslen, som kol, olja och naturgas, vilket ger upphov till utsläpp av koldioxid samt olika typer av markanvändning som producerar metangas. Förbränningen av fossila bränslen ökar mängden växthusgaser i atmosfären vilket gör att atmosfärens sammansättning förändras. När halten av växthusgaser i atmosfären ökar på detta sätt ökar också växthuseffekten.¹⁷ Växthuseffekten är en grundläggande egenskap för jordens klimat då den påverkar balansen mellan inkommande solstrålning och utgående

¹² Boyd (2019) A/74/161 s. 4.

¹³ SMHI, 'Klimatförändringar orsakade av människan'.

¹⁴ Heede (2013) s. 1; se även klimatpanelens rapporter.

¹⁵ Boyd (2019) A/74/161 s. 4–5.

¹⁶ Boyd (2019) A/74/161 s. 6.; SMHI, 'Klimatförändringar orsakade av människan'.

¹⁷ Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2014) 'Climate Change 2014, Synthesis Report, Summary for Policymakers' s. 4; SMHI, 'Klimatförändringar orsakade av människan'; Dupuy och Viñuales (2018) s.171–172.

värmestrålning vilket gör att temperaturen på jordytan hålls varmare och jämnare jämfört med en planet utan atmosfär. När den naturliga växthuseffekten förstärks till följd av ökade utsläpp av växthusgaser blir konsekvensen att temperaturen vid jordytan höjs.¹⁸

Det senaste decenniet var det varmaste som någonsin uppmätts. Den genomsnittliga temperaturen under år 2020 låg på 1,2°C över förindustriella nivåer. Detta är en del av en mer långsiktig trend där varje decennium sedan 1980-talet varit varmare än det förra. Dessa allt varmare temperaturer är en av indikationerna på de klimatförändringar som sker.¹⁹

Utsläppen av växthusgaser har ökat med 60 procent sedan 1990. Av världens totala energianvändning tillhandahålls 81 procent genom fossila bränslen.²⁰

2.1.2 Hur ett förändrat klimat påverkar människors liv

Utöver de effekter klimatförändringarna har på naturen är de också en alltmer bidragande faktor till migration. Det uppskattas att åtminstone 150 miljoner människor kommer tvingas att fly till följd av klimatförändringarna fram till år 2050. Detta som ett resultat av extremväder, stigande havsnivåer, översvämningar, kusterosion, förflyttning från högriskområden som till exempel flodslätter, ökenspridning och konflikter över brist på resurser. Hela samhällen har redan eller håller på att flyttas och stater som exempelvis Kiribati, Maldiverna och Tuvalu riskerar på lång sikt att bli obeboeliga till följd av klimatförändringarna.²¹

Om den globala uppvärmningen begränsas till 1,5°C i stället för 2°C jämfört med förindustriella nivåer skulle det enligt FN:s klimatpanel²² vara betydligt enklare att uppnå en mängd aspekter gällande hållbar utveckling och det skulle innebära en större möjlighet att utrota fattigdom och minska ojämlikheter. Detta då det skulle kunna minska antalet människor som utsätts för risker kopplade till klimatet, så som risk för osäker vatten- och livsmedelsförsörjning, negativa hälsoeffekter och ekonomiska förluster,

¹⁸ SMHI, 'Växthuseffekten'.

¹⁹ United Nations Climate Change, '2020 Was One of Three Warmest Years on record'.

²⁰ Boyd (2019) A/74/161 s. 7.

²¹ Boyd (2019) A/74/161, s. 5-6.

²² Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).

särskilt i områden som redan står inför svåra socioekonomiska utmaningar.²³ Klimatpanelen konstaterar emellertid att en uppvärmning på 1,5°C fortfarande skulle innebära en betydande risk för samma aspekter och skulle för de flesta stater, samhällen och ekosystem, jämfört med en uppvärmning på 1°C, inte anses säker.²⁴ FN:s klimatpanel är ett vetenskapligt organ med en central roll i att sammanställa och uppdatera forskningsläget kring klimatförändringarna. Panelen släpper regelbundet rapporter kring klimatförändringarna och dess konsekvenser vilka har stor betydelse för det globala arbetet kring klimatförändringarna.²⁵

2.1.3 Klimatåtgärder

När man talar om att vidta åtgärder för att motverka klimatförändringarna brukar såväl begränsningsåtgärder som anpassningsåtgärder omfattas. Begränsningsåtgärder avser åtgärder för att just begränsa klimatförändringarna, vilket omfattar åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser, direkt eller indirekt, och åtgärder för att öka sänkorna som tar upp och binder växthusgaser. Med anpassningsåtgärder avses åtgärder för att minska sårbarhet och negativa följder av klimatförändringarna, som exempelvis åtgärder för att förhindra översvämningar, skred, erosion, bristande vattenförsörjning, sjukdomar och invasiva främmande arter.²⁶

2.2 Klimaträtt

Den internationella miljörätten har främst utvecklats genom mellanstatliga avtal vilka definierar staters rättigheter och skyldigheter, och i varierande grad även individers, sammanslutningars och företags. En stor del av den rättsliga grunden för det internationella miljösamarbetet läggs av just dessa internationella avtal och de institutioner som de etablerar.²⁷

²³ IPCC (2018) s. 447.

²⁴ IPCC (2018) s. 447.

²⁵ IPCC, 'IPCC Factsheet: What is the IPCC?'

²⁶ IPCC (2014) 'Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change, Summary for Policymakers', s. 4 ff.; NASA, 'Responding to Climate Change'; se även klimatkonventionen.

²⁷ Ebbesson (2021) s. 28.

Den internationella miljörätten har sedan 1970-talet genomgått en enorm tillväxt.²⁸ 1972 hölls Stockholmskonferensen om den mänskliga miljön²⁹ (Stockholmskonferensen) som var FN:s första miljökonferens³⁰ och den första globala miljökonferensen. Stockholmskonferensen brukar ses som en grundläggande händelse för den internationella miljörätten och dess utveckling.³¹

Omfattningen och den globala naturen av klimatförändringarna ger upphov till ett behov av internationellt samarbete och ett strukturerat ramverk inom vilket detta kan ske. FN:s generalförsamling konstaterade 1988 i den första resolutionen att beröra frågan om klimatförändringarna att dessa utgör ”*a common concern for mankind*”³² och fastställde att det bör vidtas snabba åtgärder för att hantera klimatförändringarna och att detta bör göras inom ett globalt ramverk.

2.2.1 FN:s klimatkonvention

Grunden för det långsiktiga globala klimatarbetet lades genom FN:s ramkonvention om klimatförändringar³³ (klimatkonventionen) vilken undertecknades vid FN:s konferens om miljö och utveckling 1992. Konventionen trädde i kraft 1994 och har med dess nu 197 parter nästintill universellt medlemskap.³⁴ Klimatkonventionen är en global konvention för åtgärder för att begränsa klimatförändringarna, vars mål är att stabilisera koncentrationen av växthusgaser i atmosfären på en nivå som skulle förhindra farlig antropogen störning i klimatsystemet. Konventionen anger ingen specifik tidsbegränsning för när detta ska uppnås utöver att det bör ske inom en tidsram som är tillräcklig för att tillåta ekosystem att anpassa sig naturligt till klimatförändringarna, säkerställa att livsmedelproduktionen inte hotas och tillåta ekonomisk utveckling att fortsätta på ett hållbart sätt.³⁵

²⁸ Ebbesson (2021) s. 28.

²⁹ 1972 Stockholm Conference on the Human Environment.

³⁰ Handl (2012) s. 1.

³¹ Dupuy och Viñuales (2018) s. 9; Ebbesson (2021) s. 28; Atapattu och Schapper (2019) s. 35.

³² UNGA, Resolution 43/53 of 6 December 1988, Protection of global climate for present and future generations of mankind.

³³ United Nations Framework Convention on Climate Change adopted in New York on 9 May 1992 (klimatkonventionen).

³⁴ United Nations Climate Change, 'Status of Ratification of the Convention'.

³⁵ Klimatkonventionen, art. 2.

Klimatförändring definieras i klimatkonventionen som en förändring av klimatet som, direkt eller indirekt, är hänförlig till mänsklig aktivitet, ändrar sammansättningen av den globala atmosfären och går utöver naturliga klimatvariationer.³⁶

I konventionen anges de grundläggande principer som ska ligga till grund för och vägleda arbetet för att uppnå konventionens mål. Det anges vidare att klimatsystemet bör skyddas av konventionsparterna för mänsklighetens nutida och framtida generationer, på grundval av rättvisa och enligt parternas gemensamma men olikartade ansvar och respektive förmåga^{37,38} Hänsyn ska tas till utvecklingsländers särskilda behov och omständigheter, speciellt de som är särskilt sårbara inför klimatförändringarnas negativa effekter och de som konventionen skulle vara oproportionerligt eller onormalt betungande för.³⁹ I konventionen anges också en princip om försiktighet vilken innebär att förbyggande åtgärder för att förutse, förhindra eller minimera orsakerna till klimatförändring och motverka dess skadliga effekter bör vidtas av parterna. Samt att om hot om allvarlig eller oåterkallelig skada föreligger bör inte avsaknad av full vetenskaplig säkerhet användas som en anledning att skjuta upp sådana åtgärder. Detta med beaktande av att policies och åtgärder bör vara kostnadseffektiva för att säkerställa globala fördelar till lägsta möjliga kostnad.⁴⁰ Konventionens parter har rätt till och bör främja en hållbar utveckling och de policies och åtgärder som vidtas bör anpassas till varje specifik parts förhållanden.⁴¹

Den största andelen av globala utsläpp av växthusgaser har haft sitt ursprung i utvecklade länder och konventionen lägger det största ansvaret på dessa länder.⁴² Vilka parter som åsyftas med utvecklade länder anges i konventionens Annex I. Konventionen ålägger dessa parter att föra en nationell politik och vidta åtgärder som avser att minska klimatförändringarna. Detta ska göras genom att begränsa utsläppen av

³⁶ Klimatkonventionen, art. 1.2.

³⁷ På engelska: *common but differentiated responsibilities and respective capabilities*.

³⁸ Klimatkonventionen, art. 3.1.

³⁹ Klimatkonventionen, art. 3.2.

⁴⁰ Klimatkonventionen, art. 3.3.

⁴¹ Klimatkonventionen, art. 3.4.

⁴² Klimatkonventionen, art. 3.1.

växthusgaser samt skydda och öka sina sänkor och reservoarer för växthusgaser.⁴³

Konventionen är en ramkonvention och den anger därmed inte några detaljerade utfästelser för hur mängden växthusgaser i atmosfären ska minskas eller hur konventionens parter ska anpassa sig till klimatförändringarna. Konventionen innehåller inte heller några bindande krav på minskade utsläpp. Istället anger konventionen att partskonferensen kan anta protokoll till konventionen vilka kan innehålla mer detaljerade skyldigheter för konventionsparterna.⁴⁴ Till konventionen har antagits två rättsligt bindande instrument som mer konkret anger vad som krävs av parterna – Kyotoprotokollet och Parisavtalet. Kyotoprotokollet till Klimatkonventionen undertecknades 1997 i Kyoto och trädde i kraft 2005.⁴⁵ Genom protokollet åtog sig industriländerna Annex I-länderna att minska de totala utsläppen av vissa växthusgaser som bidrar till den globala uppvärmningen.⁴⁶ Protokollet antogs som ett första steg mot att stabilisera klimatet, men har inte varit effektivt i att minska halten växthusgaser i atmosfären.⁴⁷

Även om konventionen i sig inte innehåller några detaljerade åtaganden för parterna gällande minskningen av växthusgasutsläpp är den en central del i det globala klimatarbetet. Klimatkonventionen har spelat en viktig roll i upprättandet av de främsta principerna för internationellt arbete mot klimatförändring, exempelvis genom principen om gemensamma men olikartade ansvar och respektive förmåga. Den har också bidragit till att öka medvetenheten hos allmänheten om de problem som klimatförändringarna för med sig.

2.2.2 Parisavtalet

Klimatkonventionens parter enades vid konventionens tjugoförsta partsmöte COP21 i Paris 2015 om ett nytt globalt och rättsligt bindande klimatavtal,

⁴³ Klimatkonventionen, art. 4.2(a)

⁴⁴ Klimatkonventionen, art. 7, 17.

⁴⁵ Kyoto protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change adopted in Kyoto on 11 December 1997.

⁴⁶ Kyotoprotokollet, art. 3.1.

⁴⁷ Boyle (2018) s. 760.

Parisavtalet, vilket trädde i kraft i november 2016.⁴⁸ Av klimatkonventionens 197 parter är 191 parter även till Parisavtalet.⁴⁹

Parisavtalets främsta mål är att begränsa ökningen av den globala medeltemperaturen till långt under 2°C över förindustriell nivå, och ansträngningar ska göras för att hålla denna uppvärmning under 1,5°C.⁵⁰ Vidare innehåller avtalet ett globalt mål för att stärka anpassningsförmågan till och motståndskraften mot skadliga effekter från klimatförändringarna.⁵¹ I avtalet understryks att det ska genomföras på ett sätt som, i ljuset av staternas olika nationella förhållanden, återspeglar rättvisa samt klimatkonventionens princip om parternas gemensamma men olikartade ansvar och respektive förmåga.⁵² Det långsiktiga temperaturmålet kompletteras av ett mål om att kulmen av de globala utsläppen av växthusgaser ska nås så snart som möjligt och att snabba minskningar därefter ska genomföras. Detta ska ske i enlighet med den bästa tillgängliga vetenskapen för att en balans mellan mänskliga utsläpp av växthusgaser och upptag av växthusgaser i sänkor ska uppnås under andra hälften av seklet. Samtidigt uppmärksammas att det kommer att ta längre tid för de parter som är utvecklingsländer att nå kulmen.⁵³

Parisavtalet anger inte någon internationellt bindande begränsningsnivå för att uppnå de långsiktiga utsläppsmålen, utan varje avtalspart ska själv bestämma ambitionsnivån då avtalet ålägger parterna att genom nationellt fastställda bidrag vidta ambitiösa åtgärder.⁵⁴ De nationellt fastställda bidragen är bindande och utgör alltså parternas åtaganden för att minska halten växthusgaser i atmosfären. Avtalsparterna ska successivt utarbeta och meddela nationellt fastställda bidrag som de avser att uppnå och dessa åtaganden ska skärpas successivt i förhållande till tidigare bidrag och ska återspegla landets högsta möjliga ambition.⁵⁵

⁴⁸ United Nations Climate Change, 'What is the Paris Agreement?'

⁴⁹ United Nations Climate Change, 'Paris Agreement – Status of Ratification'.

⁵⁰ Parisavtalet, Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change adopted in Paris on 12 December 2015, art. 2.1(a).

⁵¹ Parisavtalet, art. 2.1(b).

⁵² Parisavtalet, art. 2.2.

⁵³ Parisavtalet, art. 4.1.

⁵⁴ På engelska: *nationally determined contributions*; Parisavtalet, art. 3.

⁵⁵ Parisavtalet, art. 4.2–4.3.

Ländernas nationella åtaganden och det samlade globala arbetet ses över vart femte år.⁵⁶ För att underlätta genomförandet och främja efterlevnaden av avtalets bestämmelser innehåller avtalet en efterlevnadsmekanism. Denna består av en expertkommitté som ska vara stödjande och verka på ett transparent, icke-bestrafande och icke-kontradiktoriskt sätt och ska särskilt uppmärksamma den respektive nationella förmågan och förhållanden hos parterna.⁵⁷

Parisavtalet reglerar det globala klimatarbetet under klimatkonventionen från och med år 2020 och är inte tidsbegränsat. Det bygger på och vidareutvecklar det tidigare gällande internationella ramverket inom klimatområdet och stärker genomförandet av klimatkonventionen. Avtalet föreskriver inget tillvägagångssätt för hur det globala ansvaret att hålla den globala uppvärmningen under målet som anges i avtalets artikel 2 ska fördelas mellan parterna.

Målet med Parisavtalet är alltså att som svar på klimatförändringarna hålla ökningen av den globala temperaturen till under 2°C med målet att begränsa ökningen till 1,5°C. Den genomsnittliga temperaturen för år 2020 låg som nämnts på 1,2°C över förindustriella nivåer vilket innebär att den globala temperaturen för förra året låg nära den nedre gräns för uppvärmning som Parisavtalet har som mål. Även om avtalsparterna skulle uppfylla sina respektive nationellt fastställda bidrag fullt ut skulle detta leda till en global uppvärmning om 3°C över förindustriella nivåer, vilket innebär att avtalets mål inte uppfylls.⁵⁸ Det krävs drastiskt påskyndade åtgärder för klimatet om det ska vara möjligt att klara av de mål som sätts upp i Parisavtalet. Detta då det enligt FN:s klimatpanel krävs en minskning av koldioxidutsläpp på 45 procent till 2030 och noll nettoutsläpp till 2050 för att det ska vara möjligt att begränsa uppvärmningen till 1,5°C. För att uppnå 2°C-målet krävs 25 procents minskning till 2030 och noll nettoutsläpp 2070.⁵⁹

⁵⁶ Parisavtalet, art. 4.9, 14.

⁵⁷ Parisavtalet, art. 15.

⁵⁸ Boyd (2019) A/74/161 s. 8.

⁵⁹ IPCC (2018) s. 12.

2.2.2.1 Parisavtalet och mänskliga rättigheter

Parisavtalet var det första internationella fördraget med fokus specifikt på klimatförändringarna att referera till mänskliga rättigheter och på detta sätt inkorporera behovet av respekt för mänskliga rättigheter i förhållande till miljöfrågor.⁶⁰ I avtalets inledning anges att klimatförändringarna är en gemensam angelägenhet för hela mänskligheten och att parterna, när de vidtar åtgärder för att motverka klimatförändringarna, bör beakta, respektera och främja sina respektive skyldigheter i fråga om, bland annat, mänskliga rättigheter.⁶¹ Denna referens är betydelsefull bland annat av den anledning att den betonar staters skyldighet att vidta åtgärder mot klimatförändringarna för att uppfylla sina förpliktelser gällande mänskliga rättigheter.⁶² Emellertid är det enbart i inledningen som den rättsliga kopplingen mellan klimatförändringar och mänskliga rättigheter formuleras. Detta innebär att referensen snarast är en del i avtalets syfte och mål och ålägger inte parterna några skyldigheter. Att så är fallet tydliggörs även genom de ord som valts. Det anges att stater *bör*⁶³, inte *ska* beakta sina skyldigheter i fråga om mänskliga rättigheter vilket får anses vara relativt vagt uttryckt.

⁶⁰ Atapattu och Schapper (2019) s. 36.

⁶¹ Parisavtalet, inledningen.

⁶² Dupuy och Viñuales (2018) s. 395.

⁶³ På engelska: *should* respektive *shall*.

3 Mänskliga rättigheter och klimatfrågan

*”At its most extreme, climate change kills.”*⁶⁴ – United Nations High Commissioner for human rights.

3.1 En kort tillbakablick

Det har sedan den moderna miljörelsens uppkomst under det sena 1960-talet stått klart att en hälsosam miljö är en förutsättning för att mänskliga rättigheter ska kunna åtnjutas till fullo.⁶⁵ En tydlig länk mellan mänskliga rättigheter och miljöförstöring kan hittas redan i Stockholmsdeklarationen.⁶⁶ Deklarationen ger i princip 1 uttryck för tanken på miljöskydd som en grundläggande rättighet.⁶⁷ Principen lyder:

*”Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being, and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations.”*⁶⁸

Relationen mellan en hälsosam miljö, mänsklig värdighet och mänskliga rättigheter har varit erkänd sedan antagandet av Stockholmsdeklarationen 1972 och har sedan dess varit omdiskuterad.⁶⁹ Även om Stockholmsdeklarationens princip 1 inte stadgar en rätt till en hälsosam miljö som en mänsklig rättighet utgör den ett tydligt erkännande av att en miljö av en viss kvalitet är en förutsättning för att människor ska kunna leva ett värdigt och välmående liv. En försämrad miljö kan på detta sätt ge upphov till kränkningar av skyddade rättigheter.⁷⁰ På det internationella planet har mycket hänt sedan Stockholmsdeklarationen antogs. Deklarationen är inte rättsligt bindande men miljöskydd har kommit att uppfattas som en

⁶⁴ Office of the High Commissioner for Human Rights (2016) A/HRC/32/23 s. 11.

⁶⁵ Knox (2018) A/73/188, p. 12.

⁶⁶ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 16 June 1972, UN Doc. A/CONF 48/14/Rev.1 (Stockholmsdeklarationen).

⁶⁷ Ebbesson (2021) s. 193.

⁶⁸ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 16 June 1972, UN Doc. A/CONF 48/14/Rev.1 (Stockholmsdeklarationen) princip 1.

⁶⁹ Ebbesson (2021) s. 193; Office of the High Commissioner for Human Rights A/HRC/19/34 p. 7.

⁷⁰ Atapattu och Schapper (2019) s. 35.

grundläggande mänsklig rättighet.⁷¹ Kopplingen mellan mänskliga rättigheter och miljöförstöring har blivit alltmer uppmärksammas internationellt, speciellt sedan tidigt 1990-tal.⁷²

3.2 Klimatförändringarna ur perspektivet mänskliga rättigheter

En grundläggande förutsättning för att kunna upprätthålla åtminstone en del mänskliga rättigheter är att naturen är tillräckligt välmående för att undvika negativa effekter på människors hälsa och levnadsstandard och det står klart att en förstörd miljö försvårar för efterlevnaden av mänskliga rättigheter.⁷³ Rättigheter med koppling till miljön sägs av en del vara de mest universella av mänskliga rättigheter då de härstammar från de mest grundläggande behov vi som människor har.⁷⁴ De flesta institutioner för mänskliga rättigheter erkänner att miljöförstöring och miljöföroreningar kan ge upphov till kränkningar av mänskliga rättigheter.⁷⁵

Arbetet med att förhindra klimatförändringarna väcker frågor kring rättvisa och jämlikhet, mellan både nationer och generationer. Klimatförändringarna har redan idag en stor påverkan på efterlevnaden av mänskliga rättigheter och om inte ambitiösa insatser görs kan denna påverkan i framtiden komma att bli katastrofal. Bland de rättigheter som hotas och kränks finns rätten till liv, rätten till privatliv, rätten till hälsa, rätten till mat, rätten till vatten och sanitet.⁷⁶

I fråga om rätten till liv har FN:s kommitté för mänskliga rättigheter konstaterat att några av de mest allvarliga och brådskande hoten mot möjligheten för nuvarande och framtida generationer att åtnjuta rätten till liv är miljöförstöring, klimatförändringar och ohållbar utveckling.⁷⁷ Dödsfall med samband till klimatet orsakas av bland annat extrema väderförhållanden,

⁷¹ Ebbesson (2021) s. 193; Office of the High Commissioner for Human Rights (2011), A/HRC/19/34, p. 7.

⁷² Dupuy och Viñuales (2018) s. 362.

⁷³ Dupuy och Viñuales (2018) s. 357.

⁷⁴ Collins (2015) s. 222.

⁷⁵ Atapattu och Schapper (2019) s. 3.

⁷⁶ Boyd (2019) A/74/161 s. 10.

⁷⁷ United Nations Human Rights Committee (2018), s. 13.

värmeböljor, översvämningar, skogsbränder, vatten- och vektorburna sjukdomar, undernäring och luftföroreningar.⁷⁸

Den påverkan som miljön kan ha på efterlevnaden av mänskliga rättigheter kan till stor del förstås som faktiska eller potentiella konsekvenser för hälsan. Hot mot miljön kan också utgöra intrång på mänskliga värden, till exempel kulturella, men den främsta anledningen till att en miljö av en viss kvalitet måste bevaras från ett rättighetsbaserat perspektiv är för att skydda människors hälsa. Detta innebär att det främst är mänskliga rättigheter relaterade till hälsa och integritet, så som rätten till hälsa eller mer indirekt rättigheter som rätten till liv, rätten till privat- och familjeliv, rätten till mat och vatten som används gällande miljöskydd och miljöförstöring i relation till mänskliga rättigheter. I viss utsträckning är även rättigheter som relaterar till kulturella aspekter relevanta.⁷⁹ Hur starkt samband som krävs mellan den aktuella miljöförstörelsen och efterlevnaden av en mänsklig rättighet är beroende av vilken typ av rättighet det rör sig om och i vilken utsträckning kränkningar av den aktuella rättigheten tolereras. Detta påverkar i sin tur i vilken omfattning mänskliga rättigheter kan användas som ett rättsligt medel i relation till klimatet.⁸⁰

3.3 FN:s roll i relationen mellan miljö och mänskliga rättigheter

Ett exempel på det allmänna erkännande som kopplingen mellan mänskliga rättigheter och miljö har fått är FN:s råd för mänskliga rättigheter⁸¹ utnämning av en specialrapportör för mänskliga rättigheter och miljön.⁸² Specialrapportören har till uppgift att undersöka mänskliga rättigheter i relation till en säker, ren, hälsosam och hållbar miljö samt främja bästa möjliga förfarande vid tillämpning av mänskliga rättigheter inom miljömässigt beslutsfattande.⁸³

⁷⁸ Boyd (2019) A/74/161 s. 10.

⁷⁹ Dupuy och Viñuales (2018) s. 363.

⁸⁰ Dupuy och Viñuales (2018) s. 363.

⁸¹ United Nations Human Rights Council

⁸² *Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*

⁸³ Se UNGA (19 april 2012) UN Doc. A/HRC/RES/19/10; UNGA (7 april 2015) A/HRC/RES/28/11; Office of the High Commissioner for Human Rights, 'About human rights and the environment'.

John H. Knox som var specialrapportör mellan 2012–2018 tog fram ett ramverk med principer angående mänskliga rättigheter och miljön.⁸⁴ Ramverket innehåller 16 principer med grundläggande skyldigheter stater har att ta hänsyn till i relation till tillförsäkrandet av en säker, ren, hälsosam och hållbar miljö. Inga nya skyldigheter sätts däremot upp av ramverket utan principerna reflekterar befintliga mänskliga rättigheter i ett miljömässigt sammanhang. Något som förs fram tydligt i ramverket är just den viktiga relationen mellan mänskliga rättigheter och miljöskydd. Det framhålls hur miljöskydd och mänskliga rättigheter är ömsesidigt beroende av varandra och att en miljö av en tillräckligt god kvalitet krävs för uppfyllandet av andra rättigheter. I ramverket anges att stater bör säkerställa en säker, ren, hälsosam och hållbar miljö för att respektera, skydda och upprätthålla mänskliga rättigheter och vice versa att stater bör respektera, skydda och upprätthålla mänskliga rättigheter för att säkerställa en säker, ren, hälsosam och hållbar miljö.⁸⁵

Den nuvarande specialrapportören David R. Boyd⁸⁶ har konstaterat att stater, för att garantera rätten till liv, har en skyldighet att vidta effektiva åtgärder för att begränsa klimatförändringarna, förbättra anpassningsförmågan och förebygga förutsebara dödsfall.⁸⁷ Konsekvenserna av klimatförändringarna är förutsebara och potentiellt katastrofala och de ger upphov till omfattande skyldigheter för stater att vidta omedelbara åtgärder för att de ska kunna förebyggas. Han menar att stater för att leva upp till sina åtaganden gällande mänskliga rättigheter bör tillämpa ett rättighetsbaserat tillvägagångssätt i alla åtgärder gällande klimatet och klimatförändringarna.⁸⁸

3.4 Mänskliga rättigheter relaterade till miljön – direkt eller indirekt?

Relationen mellan miljöskydd och mänskliga rättigheter kan ta olika former och dessa har uttryckts på olika sätt. Under de senaste 25 åren har en signifikant utveckling skett inom mänskliga rättigheter relaterade till miljön.

⁸⁴ Knox (2018) A/HRC/37/59.

⁸⁵ Knox (2018) A/HRC/37/59 princip 1–2 med kommentarer.

⁸⁶ Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Special Rapporteur on human rights and the environment'.

⁸⁷ Boyd (2019) A/74/161 s. 10.

⁸⁸ Boyd (2019) A/74/161 s. 17.

Utvecklingen har gått i främst tre riktningar. Det handlar dels om erkännandet av en särskild rätt till en hälsosam miljö, dels om att göra mänskliga rättigheter grönare (på engelska "*greening human rights*") genom att applicera dessa på miljöproblem. Den tredje riktningen handlar om införlivandet av processuella rättigheter inom miljöområdet, så som rätten till tillgång till information, rätten att delta i miljöprocesser och att få miljöbeslut prövade i domstol.⁸⁹

3.4.1 Erkännandet av en särskild rätt till en hälsosam miljö

Erkännandet av en särskild rättighet till en hälsosam miljö innebär en uppkomst av en ny mänsklig rättighet. Detta kan uttryckas på olika sätt men innebär en rätt till en miljö av en viss kvalitet.⁹⁰ En rätt till en hälsosam miljö har fått ett brett erkännande världen över. På den regionala nivån kan ett specifikt erkännande av en rätt till en hälsosam miljö hittas i ett antal olika fördrag.⁹¹ På nationell nivå har en rätt till en hälsosam miljö inkorporerats i över 100 staters nationella lagstiftning, såväl i konstitutioner som miljölagstiftning.⁹² På internationell nivå erkänns ingen särskild rätt till en hälsosam miljö då inget bindande internationellt instrument om mänskliga rättigheter innehåller en sådan uttrycklig rättighet.⁹³

3.4.2 Greening human rights

I avsaknaden av särskild rätt till en hälsosam miljö har käranden i olika processer valt att tillämpa andra rättigheter på miljöproblem.⁹⁴ Man talar här om att göra mänskliga rättigheter grönare genom att åberopa och tillämpa befintliga mänskliga rättigheter på kränkningar relaterade till miljöproblem.

⁸⁹ Knox (2020) s. 79.

⁹⁰ Ebbesson (2020) s. 193.

⁹¹ Se t.ex. African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights, 27 June 1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), art 24; Additional Protocol to the American Convention of Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, art 11 para. 1; UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision making and Access to Justice in Environmental Matters, done at Aarhus, Denmark, on 25 June 1998, art. 1.

⁹² Bland de stater som på ett eller annat sätt har antagit en sådan rättighet finns bland andra Portugal, Frankrike och Norge; se Knox (2018) A/HRC/37/59, kommentar till princip 1 och 2 samt Knox (2019) A/73/188, p. 30, 32.

⁹³ Atapattu och Schapper (2019) s. 3, 7; Knox, (2020) s. 81.

⁹⁴ Knox (2020) s. 84.

Människorättsorgan har de senaste decennierna utvecklat förståelsen för att en hälsosam miljö är av grundläggande betydelse för att en mängd mänskliga rättigheter ska kunna åtnjutas till fullo. Genom att olika människorättsorgan har beskrivit hur en försämrad miljö utgör hinder för olika rättigheter, som de som tagits upp under tidigare avsnitt, har befintliga rättigheter på detta sätt gjorts grönare.⁹⁵

⁹⁵ Knox (2018) A/73/188 p. 13.

4 Europakonventionen och klimatet

4.1 Konventionen, domstolen och tolkningen

4.1.1 Europakonventionen

Europeiska konventionen för de mänskliga rättigheterna⁹⁶ (Europakonventionen) är ett internationellt fördrag som antogs år 1950 och trädde i kraft år 1953.⁹⁷ Enligt konventionen åtar sig Europarådets medlemsstater, som alla är anslutna till konventionen, att garantera grundläggande medborgerliga och politiska rättigheter.⁹⁸ Konventionen kan till stor del härledas från FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna⁹⁹, något som också påpekas i konventionens inledning. Europakonventionen innehåller färre rättigheter än FN-konventionen som alltså är mer omfattande.

Alla stater som är anslutna till Europakonventionen är skyldiga att upprätthålla konventionens skydd och var och en som befinner sig inom en stats jurisdiktion ska alltså garanteras de fri- och rättigheter som skyddas genom konventionen, detta enligt konventionens artikel 1.¹⁰⁰ Av begreppet var och en¹⁰¹ omfattas både juridiska och fysiska personer.¹⁰² Emellertid är många av konventionens rättigheter av sådan natur att de endast kan åtnjutas av fysiska personer, exempelvis rätten till liv. En konventionsstat ska alltså tillämpa nationella och internationella regler på ett sätt som är förenligt med konventionen.¹⁰³ Det görs ingen åtskillnad mellan en stats egna medborgare och utländska personer utan det som är avgörande för åtnjutandet av konventionens rättigheter är att personen i fråga befinner sig inom statens jurisdiktion. Konventionens skydd gäller gentemot det allmänna (alltså inte

⁹⁶ Europakonventionen angående skyddet för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, done at Rome, on 4 November 1950, as amended by Protocol No 11.

⁹⁷ Europadomstolen 'Domstolen i korthet'.

⁹⁸ Europakonventionen, art 1.

⁹⁹ United Nations Universal Declaration of Human Rights, in Paris, on 10 December 1948.

¹⁰⁰ Europakonventionen, art 1.

¹⁰¹ På engelska: *everyone*

¹⁰² Fisher (2020) s. 44.

¹⁰³ Fisher (2020) s. 42.

endast statliga organ) och stater har positiva förpliktelser att förebygga och förhindra konventionsbrott inom den egna jurisdiktionen.¹⁰⁴

4.1.2 Europadomstolen

Tillämpningen av Europakonventionen och dess tilläggsprotokoll övervakas av Europadomstolen för mänskliga rättigheter (Europadomstolen) som är det dömande organet vid påstådda kränkningar av konventionsrättigheter. Europadomstolen inrättades 1959 och prövar klagomål avseende påstådda kränkningar av någon av de rättigheter som skyddas av konventionen.¹⁰⁵

Det primära ansvaret för att Europakonventionen efterlevs och att dess rättigheter respekteras inom den egna jurisdiktionen bärs av konventionsstaterna.¹⁰⁶ Det internationella övervakningssystemet är subsidiärt i förhållande till den nationella tillämpningen och således är Europadomstolens behörighet subsidiär på det sätt att det är först efter att den enskilde försökt få rätt i den stat där den påstådda kränkningen ägt rum som Europadomstolen är behörig.¹⁰⁷ Denna subsidiaritet säkras i konventionen genom att konventionsstaterna förpliktas att erbjuda enskilda ett effektivt rättsmedel för att kunna få den påstådda kränkningen prövad samt att det krävs att den enskilde uttömmar alla nationella rättsmedel innan prövning begärs Europadomstolen.¹⁰⁸ Att det är på nationell nivå som påstådda rättighetskränkningar i första hand ska prövas motiveras bl.a. av att det är landets egna rättsinstanser som är bäst lämpade att tolka relevant nationell lagstiftning och att vittnen och bevisning finns närmast tillgängligt där.¹⁰⁹

Klagomål om en påstådd kränkning av en konventionsrättighet kan göras i form av ett enskilt klagomål som förs av en enskild person, en grupp av enskilda eller icke-statliga organisationer eller som ett mellanstatligt klagomål vilket förs av en konventionsstat mot en annan.¹¹⁰ Innan ett mål prövas i sak görs en bedömning av huruvida nationella rättsmedel är uttömda och att anhängiggörandet hos domstolen har skett senast 6 månader från den

¹⁰⁴ Fisher (2020) s. 45.

¹⁰⁵ Europadomstolen 'Domstolen i korthet'.

¹⁰⁶ Europakonventionen, art. 1.

¹⁰⁷ Fisher (2020) s. 45; Danelius (2015) s. 41.

¹⁰⁸ Europakonventionen, art. 13, 35.1.

¹⁰⁹ Fisher (2020) s. 45–46.

¹¹⁰ Europakonventionen, art. 33–34.

dag då det slutgiltiga nationella beslutet meddelades. Ett klagomål får inte vara anonymt eller grundat på väsentligen detsamma som ett ärende som redan prövats av domstolen eller av någon annan internationell instans. Enskilda klagomål som domstolen anser vara oförenliga med konventionsbestämmelserna, uppenbart ogrundade eller ett missbruk av rätten att klaga ska avvisas. Även där klaganden inte lidit avsevärt men ska ett enskilt klagomål som huvudregel avvisas.¹¹¹ Av alla klagomål som lämnas in till domstolen avvisas runt 95 procent, antingen för att de kommit in för sent eller för tidigt eller för att de rör en rättighet som inte garanteras genom konventionen och därmed inte kan prövas i sak.¹¹²

Domstolens domar är rättsligt bindande för stater som är part i ett mål och kan leda till att stater ändrar sin lagstiftning och sina administrativa rutiner.¹¹³ Europadomstolen är dock inte en överprövningsinstans i förhållande till nationella domstolar och kan inte ändra eller upphäva nationella domar eller beslut. Domstolens uppgift är begränsad till att pröva huruvida stater agerar i enlighet med sina respektive förpliktelser enligt Europakonventionen och dess tilläggsprotokoll eller inte. Konventionsstaterna är bundna att rätta sig efter en slutlig dom i ett mål som de varit part i. Domars verkställande övervakas av Ministerkommittén.¹¹⁴

I de fall domstolen kommer fram till att en stat gjort sig skyldig till en kränkning av någon av konventionens rättigheter kan den tillerkänna den klagande skälig gottgörelse om den finner det nödvändigt.¹¹⁵ Staten i fråga ska efter en fällande dom betala ut den ersättning som domstolen beslutat om samt, där det behövs, ändra sin lagstiftning för att förhindra att liknande kränkningar sker i framtiden.¹¹⁶

4.1.3 Domstolens tolkning av konventionen

Domstolen är inte formellt bunden av dess tidigare praxis men den följs vanligtvis och ofta refererar domstolen i sina domslut till tidigare domar. Domstolen är vid tillfällen beredd att avvika från sin tidigare praxis, och det

¹¹¹ Europakonventionen, art. 35.

¹¹² Linderfalk (2012) s. 179.

¹¹³ Europadomstolen 'Domstolen i korthet'.

¹¹⁴ Europakonventionen, art. 46.

¹¹⁵ Europakonventionen, art. 41.

¹¹⁶ Europakonventionen, art. 46.

har av domstolen själv noterats att ett misslyckande från dess sida att upprätthålla ett utvecklande och dynamiskt tillvägagångssätt skulle innebära ett hinder för reform och förbättring.¹¹⁷ Något som uttryckts i många av domstolens domar är att konventionen ska tolkas och tillämpas på ett sådant sätt att dess rättigheter är praktiska och effektiva, inte teoretiska och illusoriska.¹¹⁸ Domstolen har även uttalat att konventionen är ett levande instrument vilket ska tolkas i ljuset av nutida förhållanden.¹¹⁹

Många av konventionens rättigheter är utformade på så sätt att deras tolkning och tillämpning inte är självklar. Där konventionsbestämmelserna på detta sätt lämnar utrymme för olika bedömningar brukar domstolen tillerkänna konventionsstaterna en viss egen bedömningsmarginal¹²⁰. Hur stor eller snäv denna bedömningsmarginal är beror på vilken bestämmelse det är fråga om.¹²¹

4.2 Konventionen och klimatet

Europakonventionen innefattar ingen rätt till en hälsosam miljö som sådan. Konventionen varken nämner eller innehåller någon rättighet relaterad till miljön eller klimatet. Det finns ännu inga avgöranden från domstolen gällande klimatförändringarna. Emellertid har Europadomstolen sedan 1990-talet utvecklat en omfattande praxis med miljöanknytning.¹²² En stor del av denna praxis rör beslutsprocesser i förhållande till rättigheterna i konventionen och avser alltså processuella rättigheter, men det handlar också om praxis avseende mer materiella rättigheter. Europadomstolen har i detta hänseende främst befattat sig med mänskliga rättigheter avseende hälsa och integritet, särskilt rätten till skydd för till privat- och familjeliv i konventionens artikel 8.¹²³ För att mänskliga rättigheter ska kunna användas i relation till miljöfrågor krävs ett samband mellan miljöförstöring och en kränkning av en mänsklig rättighet.¹²⁴

¹¹⁷ Schabas (2015) s. 47.

¹¹⁸ Schabas (2015) s. 33; Cameron (2018) s. 81.

¹¹⁹ Cameron (2018) s. 81.

¹²⁰ På engelska: *margin of appreciation*.

¹²¹ Fisher (2020) s. 46.

¹²² European Court of Human Rights (2021) s. 1.

¹²³ Dupuy och Viñuales (2018) s. 369.

¹²⁴ Dupuy och Viñuales (2018) s. 394.

Nedan följer en genomgång av de artiklar som är relevanta för mål med miljöanknytning tillsammans med, för artiklarna och ämnet, relevant praxis.

4.2.1 Rätten till liv

Enligt Europakonventionens artikel 2 ska envars rätt till liv skyddas genom lag.¹²⁵ Artikel 2 är en av konventionens mest grundläggande rättigheter.¹²⁶ Dess betydelse tydliggörs av att den är en av de rättigheter som det inte får göras några inskränkningar av med stöd av bestämmelserna om derogation i artikel 15.

Den grundläggande regeln, att envars rätt till liv ska skyddas genom lag, hittas i artikelns första mening. Häri föreskrivs stater, utöver en skyldighet att avstå från uppsåtligt och olagligt dödande, även en positiv skyldighet att vidta åtgärder för att säkerställa rätten till liv för de som befinner sig inom dess jurisdiktion. Denna positiva skyldighet har två sidor och innebär dels en plikt att utfärda lagbestämmelser till skydd för människors liv, dels en plikt att vidta förebyggande åtgärder. Artikelns positiva skyldighet att vidta lämpliga åtgärder för att garantera rätten till liv är tillämplig på alla situationer där rätten till liv kan stå på spel.¹²⁷ Exempelvis uppstår sådana skyldigheter i fråga om farliga verksamheter, inklusive miljökatastrofer.¹²⁸

Tillämpning av artikel 2 blir i allmänhet aktuellt först när en person har avlidit. Staters positiva skyldighet att skydda den enskildes liv inträder emellertid tidigare än så och kan aktualiseras redan då en person på ett oförsvarligt sätt utsätts för livsfara.¹²⁹ Artikelns tillämpning kan även i fall där en person vars rätt till liv påstås ha kränkts inte har avlidit. Detta har betonats av domstolen ett flertal gånger.¹³⁰ I fråga om miljökatastrofer är artikel 2 tillämplig i situationer där verksamheten i fråga varit farlig till sin natur och

¹²⁵ Europakonventionen, art. 2.

¹²⁶ European Court of Human Rights, *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights* p. 2.

¹²⁷ European Court of Human Rights, *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights* p. 9–10.

¹²⁸ European Court of Human Rights, *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights* p. 11.

¹²⁹ Danelius (2015) s. 62.

¹³⁰ European Court of Human Rights, *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights* p. 4.

de berörda personernas liv utsatts för en verklig och överhängande risk eller där skadorna som de berörda personerna åsamkats varit livshotande.¹³¹

Om personer på ett eller annat sätt utsätts för livsfara kan artikel 2 ålägga myndigheter att varna för den fara som föreligger eller förse dessa personer med särskild skydd.¹³² I *Kolyadenko m.fl. mot Ryssland*¹³³ kom domstolen fram till att myndigheterna inte gjort tillräckligt för att skydda lokalbefolkningen mot riskerna vid utsläpp av vatten ur en vattenreservoar då en kraftig översvämning utgjorde en allvarlig livsfara och orsakade stor egendomsskada och i *Budayeva m.fl. mot Ryssland*¹³⁴ orsakades dödsfall av ett förutsebart jordskred där myndigheterna inte hade vidtagit tillräckliga åtgärder för att varna befolkningen och inte heller vidtagit tillräckliga försiktighetsåtgärder för att motverka att sådana inträffade. I båda fallen ansågs staten ha brutit mot rätten till liv.

4.2.2 Rätten till skydd för privat- och familjeliv

Enligt Europakonventionens artikel 8 har var och en rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.¹³⁵ Artikelns av Europadomstolen getts en bred definition, även när en specifik rättighet inte uttrycks i artikeln.¹³⁶

Utöver att innebära en negativ förpliktelse för stater att avstå från att inskränka de rättigheter som garanteras av artikeln innebär den även en positiv förpliktelse att vidta åtgärder för att skydda den enskildes sfär och förhindra att en enskilds rättigheter kränks av andra.¹³⁷ Emellertid måste de krav på skyddsåtgärder som ställs på staten vara rimliga. Det som här kan förväntas av staten är i huvudsak att denna utfärdar lagar som ger ett tillfredsställande skydd åt privatliv, familjeliv, hem och korrespondens och att rättsväsendet säkerställer att dessa lagar efterlevs.¹³⁸ Det är främst skyddet

¹³¹ European Court of Human Rights, *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights* p. 7; bl.a. *Kolyadenko and others v. Russia* p. 155.

¹³² Danelius (2015) s. 70.

¹³³ *Kolyadenko and Others v. Russia*.

¹³⁴ *Budayeva and Others v. Russia*.

¹³⁵ Europakonventionen, art. 8.1.

¹³⁶ European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*, p. 2.

¹³⁷ European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*, p. 4.

¹³⁸ Se Danelius (2015) s. 365.

för hemmet som aktualiseras i förhållande till klimat- och miljöfrågor och det innebär ett skydd för den enskildes bostad och därmed ett skydd mot att fördrivas från sina hem eller att få sina bostäder förstörda.¹³⁹ Utöver detta innebär respekten för hemmet även en positiv skyldighet för staten att ingripa mot mer allvarliga störningar i människors boendemiljö.¹⁴⁰

Europadomstolen har konstaterat att konventionen inte är utformad för att tillhandahålla ett generellt skydd för miljön som sådan.¹⁴¹ Även om Europakonventionen inte innehåller någon uttrycklig rätt till en hälsosam miljö¹⁴² har domstolen i flertalet fall där det varit fråga om kvaliteten på en enskilds omgivande miljö slagit fast att dennes välbefinnande kan påverkas negativt av osäkra eller störande förhållanden.¹⁴³ Domstolen har slagit fast att allvarlig miljöförorening kan påverka individers välbefinnande och förhindra dem från att åtnjuta sina hem på ett sådant sätt att det innebär en negativ påverkan på deras privat- och familjeliv, detta utan att nödvändigtvis allvarligt äventyra deras hälsa.¹⁴⁴

Artikel 8 är den artikel som oftast åberopas i mål med miljöanknytning. Artikeln är emellertid inte tillämplig varje gång miljöförorening inträffar.¹⁴⁵ För att avgöra huruvida artikel 8 är tillämplig har domstolen använt sig av ett allvarighetstest.¹⁴⁶ För att artikel 8 ska vara tillämplig krävs att störningen i fråga har en direkt påverkan på klagandens hem, familje- eller privatliv.¹⁴⁷ Sådana negativa effekter på individers hälsa eller livskvalitet på grund av miljöförorening måste uppnå en viss miniminivå för att falla in under artikel 8.¹⁴⁸ Det krävs för det första att klaganden kan visa att en faktisk störning av dennes privata sfär skett, och för det andra att denna störning uppgått till en viss nivå.¹⁴⁹

¹³⁹ Fisher (2020) s. 62–63; se även *López Ostra v. Spain*.

¹⁴⁰ Fisher (2020) s. 62–63; se även *López Ostra v. Spain*.

¹⁴¹ *Kyrtatos v. Greece* p. 52–53.

¹⁴² Se *Hatton and Others v. United Kingdom* p. 96.

¹⁴³ Se exv. *Cordella and Others v. Italy* p. 157; European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*, p. 142.

¹⁴⁴ *López Ostra v. Spain*, p. 51; *Fadeyeva v. Russia* p. 69.

¹⁴⁵ Se *Fadeyeva v. Russia* p. 68; *Çiçek and Others v. Turkey* p. 22.

¹⁴⁶ *Denisov v. Ukraine* p.111.

¹⁴⁷ *Fadeyeva v. Russia* p. 68.

¹⁴⁸ *López Ostra v. Spain* p. 51; *Fadeyeva v. Russia* p. 69.

¹⁴⁹ *Fadeyeva v. Russia* p. 70; *Çiçek and Others v. Turkey* p. 29, 32.

Det är alltså endast i fall där en individ blir direkt och allvarligt påverkad av olägenheten i fråga och kan bevisa den direkta påverkan det har på deras livskvalitet som en kränkning av artikel 8 uppstår.¹⁵⁰ Gällande fall med miljöanknytning kan en prövning under artikel 8 uppstå i fall där en miljöfara uppgår till en nivå av allvarlighet som resulterar i betydande nedsättning av den sökandes möjlighet att åtnjuta sitt hem eller privat- eller familjeliv. Domstolen har fastställt att bedömningen av denna miniminivå är relativ och beror på omständigheter i det aktuella fallet, så som olägenhetens intensitet och varaktighet och dess fysiska eller mentala effekter på individens hälsa eller livskvalitet.¹⁵¹

När stater utövar sina positiva skyldigheter enligt artikeln tillerkänns de en viss bedömningsmarginal. Hur vid denna marginal är avgörs av en rad olika faktorer. Om det rör sig om en särskilt viktig aspekt av en individs existens eller individualitet är marginalen begränsad. Den kommer däremot vara vidare om det rör sig om en fråga där ingen konsensus råder mellan Europarådets medlemsstater antingen kring den relativa betydelsen av intresset i fråga eller hur det på bästa sätt ska skyddas.¹⁵²

López Ostra mot Spanien från 1994 var det första målet att ta användning av tillvägagångssättet med att göra mänskliga rättigheter grönare.¹⁵³ Målet rörde luftföroreningar från en avfallsanläggning kopplad till ett antal lokala garverier varifrån det spreds lukt och ohälsosamma gaser som förorenade omgivningen. Kommunen där anläggningen låg ansågs av domstolen inte ha vidtagit tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med problemen. Europadomstolen slog fast att förorening som hindrar en person från att bo i sitt hem kan utgöra en kränkning av dennas rätt till respekt för privat- och familjeliv, även om föroreningen inte äventyrar dennes hälsa.¹⁵⁴

4.3 Kommentarer

Europakonventionen finns till som ett skydd för mänskliga rättigheter och inte något annat syfte som exempelvis ett skydd för klimatet. Som tagits upp har

¹⁵⁰ *Çiçek and Others v. Turkey* p. 29, 32.

¹⁵¹ *Fadeyeva v. Russia* p. 68–69.

¹⁵² European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*, p. 7.

¹⁵³ Knox (2020) s. 84.

¹⁵⁴ *López Ostra v. Spain*.

Europadomstolen i *Kyrtatos mot Grekland* tydligt uttryckt att konventionen inte omfattar något skydd för miljön som sådan och att det för detta syfte finns andra internationella instrument och lagstiftning som är mer relevant. Enbart en allmän försämring av miljön är alltså inte tillräckligt för att artikel 8 i Europakonventionen ska vara tillämplig. För att artikeln ska vara tillämplig i situationer med miljöanknytning krävs att klaganden kan visa att miljöföroreningen eller miljöskadan i fråga har en direkt negativ effekt på dennes levnadsmiljö, på ett sådant sätt att det innebär en negativ påverkan på deras privat- och familjeliv.

Att konventionen, liksom FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter, inte innehåller någon uttrycklig rättighet relaterad till vare sig miljö eller klimat kan inte anses utgöra ett ställningstagande av huruvida en rättighet avseende människors levnadsmiljö har en plats i ett fördrag om mänskliga rättigheter eller inte. Liksom flera andra viktiga fördrag om mänskliga rättigheter, antogs konventionen innan den moderna miljörörelsen drog den uppmärksamhet till frågan som vi ser idag, vid en tidpunkt då miljö- och framför allt klimaträtten inte låg på agendan. Sedan dess har omfattningen av de klimatproblem mänskligheten står inför uppmärksamats i långt större utsträckning och det råder numer inget tvivel om att klimatet och miljön runtomkring oss är avgörande för vår livskvalitet. Om en liknande konvention skulle antagits idag är det inte omöjligt att situationen sett annorlunda ut.

En anledning till den betydande inverkan som domstolens arbete, och därigenom konventionen, har är just att dess avgöranden är rättsligt bindande. En stat som befinns ha kränkt en konventionsrättighet är skyldig att se till att en liknande kränkning inte sker igen, exempelvis genom att förändra sin nationella lagstiftning.

Något att hålla i åtanke är att Europadomstolen inte själv helt fritt väljer vilka frågor den tar upp till prövning. För att en viss fråga ska kunna prövas krävs att ett klagomål som uppfyller kraven de krav som ställs på ett sådant lämnas in. Detta är en förutsättning för att en viss fråga ska kunna tas upp till prövning.

5 Klimatprocesser

Kapitlet inleds med en kort introduktion till fenomenet klimatprocesser och en överblick av några av de processer som utspelat sig i Europa samt processer grundade på mänskliga rättigheter. Efter detta följer en genomgång av några av de processer som förts i Europa där talan grundats på Europakonventionens rättigheter.

5.1 En kort överblick

I många länder världen över har lagar och policys antagits för att bemöta klimatförändringarna, på ett nationellt plan såväl som internationellt. Trots detta är de nuvarande klimatambitioner i många av världens länder otillräckliga för att möta de utmaningar som klimatförändringarna för med sig.¹⁵⁵

I ljuset av att jordens klimat förändras och den vetenskapliga konsensus som råder kring människans roll i dessa klimatförändringar har talan väckts vid ett stort antal domstolar världen över, mot både stater och privata aktörer. Detta görs i avsikt att framtvinga mer ambitiösa åtgärder, i form av både utsläppsminskningar och begränsningsåtgärder.¹⁵⁶ Under de senaste åren har antalet klimatprocesser världen över ökat hastigt. Totalt rör det sig om åtminstone 1 550 rättsprocesser, utspjutt över knappt 40 länder.¹⁵⁷

Syftet med klimatprocesserna kan vara flera olika och är nära sammankopplat med vem som är kärke respektive svarande i en process. Rättsprocesser med syfte att tvinga fram klimatåtgärder har ofta som ambition att främja en viss utveckling av lagstiftning, förändra en stats eller ett företags beteende eller att uppmärksamma en viss fråga inför allmänheten.¹⁵⁸ Processer kan i enskilda fall fungera som ett styrmedel eller verktyg för att åstadkomma förändring, såväl i det specifika fallet som på en mer övergripande samhällsnivå.¹⁵⁹

¹⁵⁵ United Nations Environment Programme (2020) s. 6.

¹⁵⁶ United Nations Environment Programme (2020) s. 9.

¹⁵⁷ 1550 processer i 38 länder samt EU:s domstolar. Av dessa är ca. 1200 från USA och över 350 från andra länder. Siffrorna är från 1 juli 2020, se United Nations Environment Programme (2020) s. 13.

¹⁵⁸ Peel och Osofsky (2015) s. 28.

¹⁵⁹ Hellner (2020) s. 404.

På ett internationellt plan har det blivit allt vanligare att talan väcks i nationella domstolar, både av miljöorganisationer och enskilda, i syfte att förhindra eller minska utsläpp och andra aktiviteter som bidrar till klimatförändringarna.¹⁶⁰ Det allra vanligaste är att stater blir stämnda i denna typ av mål där åtaganden kring utsläppsminskningar och klimatanpassning ifrågasätts, men det förekommer också att talan väcks mot företag som inte lever upp till sina klimatåtaganden.¹⁶¹ Processer mot stater och myndigheter handlar ofta om en strävan efter att öka ambitionerna för statens klimatåtgärder och att se till att befintlig lagstiftning verkställs på ett bättre sätt.¹⁶² Stater åtar sig olika skyldigheter gällande klimatet, i form av utsläppsminskningar och klimatanpassning, genom internationella överenskommelser, lagstiftning och politiska åtaganden och det är dessa åtaganden och dess efterlevnad som angrips i de processer som förs. Ofta rör det sig om att käranden yrkar att antingen nationella klimatbestämmelser och policys eller specifika beslut om individuella projekt strider mot statens åtaganden.¹⁶³ Exempel på denna typ av talan hittas i en mängd länder, så som Belgien, Nya Zeeland och Sverige, för att nämna några.¹⁶⁴

Rättsprocesser som rör klimatet kan ta olika former. Käranden respektive klaganden kan göra olika val i form av processform, forum och utformning av yrkanden och grunder. Ramarna sätts av processrätten såväl som den materiella rätten, vilka båda är avgörande för de strategiska överväganden som görs.¹⁶⁵

Det finns som nämnt ett flertal exempel på fall där talan väcks mot stater där käranden yrkar att nationella bestämmelser kring utsläpp av växthusgaser är otillräckliga och inte lever upp till nationella eller internationella åtaganden avseende utsläppsminskningar. Det nederländska Urgendamålet¹⁶⁶ som

¹⁶⁰ Hellner (2020) s. 402.

¹⁶¹ United Nations Environment Programme (2020) s. 13, 19.

¹⁶² Ebbesson (2020) s. 110.

¹⁶³ United Nations Environment Programme (2020) s. 13, 18-20.

¹⁶⁴ *Se exempelvis VZW Klimatzaak v. Belgien, Thomson v. Minister for Climate Change Issues och för Sveriges del Ideella föreningen PUSH Sverige mot staten, T 11594-16 m.fl. (Magnoliamålet) och Mark- och miljödomstolen vid Vänersborgs tingsrätt, deldom den 9 november 2018 i mål nr M 4708-16 (Preemraffmålet – Preem drog tillbaka sin ansökan innan regeringen beslutat om tillåtligheten).*

¹⁶⁵ Hellner (2020) s. 412.

¹⁶⁶ Hoge Raad (Högsta domstolen), (nr 19/00135), dom 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2007.

kommer att tas upp nedan och det irländska målet *Friends of the Irish Environment v. Government of Ireland*¹⁶⁷ är två exempel.

Tysklands författningsdomstol meddelade den 29 april i år en uppmärksammas dom i vilken den slår fast att landets nuvarande klimatlagstiftning är i strid med konstitutionen och att den måste skrivas om till slutet av 2022. Lagen i fråga reglerar nationella klimatmål samt tillåtna årliga utsläppsmängder fram till 2030. Domstolen konstaterade att lagen är oförenlig med fundamentala friheter då den saknar tydliga specifikationer för fortsatta utsläppsminskningar efter 2030 och ansågs av domstolen lägga för stor börda på framtida generationer, detta i strid med konstitutionen.¹⁶⁸ Domen är den första där kopplingen till ett grundlagsstadgande om framtida generationer får betydelse.¹⁶⁹

Även den franska staten har blivit stämd i ett klimatmål. Talan väcktes av fyra miljögrupper efter en namninsamling som fick 2,3 miljoner underskrifter. Administrationsdomstolen i Paris slog i februari i år fast att den franska staten inte levt upp till sina åtaganden att minska utsläppen av växthusgaser och därmed har ett ansvar för klimatförändringarna. Domstolen slog fast att staten som kompensation skulle ersätta käranden 1 euro var.¹⁷⁰ Denna låga summa i ersättning är närmast symbolisk och det betydelsefulla i domen är snarare att domstolen gav miljöorganisationerna rätt och fastställde att statens passivitet i klimatfrågan är olaglig och att staten gör för lite för att leva upp till sina klimatåtaganden enligt Parisavtalet.

5.2 Klimatprocesser grundade på mänskliga rättigheter

En av nyckeltrenderna bland de klimatprocesser som nu sker är processer där talan baseras på mänskliga rättigheter.¹⁷¹ Ofta är det fråga om stämningar mot

¹⁶⁷ *Friends of the Irish Environment v The Government of Ireland & Ors* [2020] IESC 49, 31 July 2020.

¹⁶⁸ Bundesverfassungsgericht, Order of the First Senate of 24 March 2021 - 1 BvR 2656/18 -, paras. 1-270; Bundesverfassungsgericht, pressmeddelande nr 31/2021, 29 April 2021.

¹⁶⁹ Se Orre, Sebastian 'Tysk dom: "Enorm seger för klimatrörelsen"' Dagens Nyheter vari Jonas Ebbesson uttalat sig om avgörandet.

¹⁷⁰ Tribunal administratif de Paris, 3 février 2021, N°1904967, 1904968, 1904972, 1904976/4-1, Association Oxfam France, Association notre affaire à tour, Fondation pour la nature et l'homme, Association Greenpeace France; Tribunal administratif de Paris, 'The case of the century', pressmeddelande från administrationsdomstolen i Paris, 3 februari 2021.

¹⁷¹ United Nations Environment Programme (2020) s. 4.

regeringar där käranden söker koppla samman regeringens åtaganden i fråga om klimatet med dess ansvar för att upprätthålla efterlevnaden av mänskliga rättigheter.

Antalet rättighetsbaserade klimatprocesser där käranden hävdar att otillräckliga åtgärder för att förhindra klimatförändringarna utgör en kränkning av deras rättigheter har ökat de senaste åren, det har också deras framgång.¹⁷² Emellertid utgör de fortfarande en relativt liten andel av de klimatprocesser som förs. Av de över 1550 processer som nämnts ovan är endast strax över 100 grundade på konstitutionella eller mänskliga rättigheter. De har trots detta stor inverkan på klimatpolitiken då de ofta söker djärva och framstående rättsmedel.¹⁷³

De senaste åren har allt fler käranden i klimatprocesser nått framgång i processer i nationella domstolar. En del av dessa processer avser påstådda kränkningar till följd av att statens åtgärder för att begränsa klimatförändringarnas negativa effekter och en del avser att utmana specifika beslut eller tillstånd. Ett exempel på det sistnämnda är det norska Klimasøksmålet (se avsnitt 5.3.2). En av de klimatprocesser som fått störst internationell uppmärksamhet är Urgendamålet, där den nederländska stiftelsen Urgenda stämde den nederländska staten med full framgång.

5.3 Europeiska klimatprocesser

Nedan följer en genomgång av några av de mest uppmärksammade klimatprocesserna i nationella domstolar i Europa. Två rättsfall där man använt sig av Europakonventionen kommer att presenteras. I centrum för genomgången är Urgendamålet av vilket en djup genomgång görs. För att skapa en bredare överblick presenteras även det norska Klimasøksmålet. De domar som presenteras har en grundläggande premiss gemensam – de drivs båda av miljöorganisationer med ett uttalat politiskt syfte att verka för miljön och klimatet.

¹⁷² United Nations Environment Programme (2020) s. 14.

¹⁷³ United Nations Environment Programme (2020) s. 41–42.

5.3.1 Urgendamålet

Ett relativt nytt exempel på hur mänskliga rättigheter görs grönare och vilket gensvar det kan få nationellt är det nederländska Urgendamålet¹⁷⁴. Nederländernas Högsta domstol (Hoge Raad) meddelande den 20 december 2019 den banbrytande domen i Urgendamålet, troligen den mest uppmärksammade rättsprocessen rörande klimatförändringarna i Europa. Frågan i fallet var huruvida den nederländska staten var skyldig att, till slutet av 2020, minska landets utsläpp av växthusgaser med minst 25 % jämfört med 1990 års nivåer samt huruvida domstolarna kan beordra staten att göra detta. Högsta domstolen slog häri fast, liksom de två underinstanserna gjort, att den nederländska regeringen skulle reducera utsläppen av växthusgaser härrörande från Nederländerna med minst 25 procent i förhållande till 1990 års utsläppsnivå, till slutet av 2020.

Käranden var den nederländska miljöorganisationen *Urgenda* vilken i december 2015 stämde den nederländska staten och yrkade att denna inte gjort tillräckligt för att skydda befolkningen från farliga klimatförändringar då inte tillräckligt gjorts för att minska landets utsläpp av växthusgaser. *Urgenda* är en nederländsk stiftelse vars syfte är att främja övergången till ett hållbart samhälle, med Nederländerna som utgångspunkt, och med målet att förhindra klimatförändringar.¹⁷⁵ *Urgenda* väckte en civilrättslig talan och förde talan dels i sitt eget namn, dels å sina hundratals medlemmars vägnar.

Målet avgjordes i lägsta instans år 2015 när distriktsdomstolen i Haag (*Rechtbank Den Haag*) dömde i linje med *Urgendas* yrkande att staten var tvungen att minska sina utsläpp med 25 procent jämfört med 1990.¹⁷⁶ Efter överklagande av staten prövades målet i appellationsdomstol (*Gerechtshof den Haag*) 2018 där distriktsdomstolens dom fastställdes.¹⁷⁷ Efter ännu ett

¹⁷⁴ Stichting Urgenda tegen de Staat der Nederlanden; Hoge Raad (Högsta domstolen), (nr 19/00135), dom 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2007. Domen har lästs i en inofficiell engelsk översättning, se <<https://www.urgenda.nl/wp-content/uploads/ENG-Dutch-Supreme-Court-Urgenda-v-Netherlands-20-12-2019.pdf>>

¹⁷⁵ Summons in the case: Urgenda Foundation v. Kingdom of the Netherlands (käromål), p. 51.

¹⁷⁶ Rechtbank Den Haag (Distriktsdomstolen i Haag), (nr C/09/456689/HA ZA 13-1396), dom 24 juni 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:7196. Domen har lästs i en inofficiell engelsk översättning, se <<https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2015:7196>>.

¹⁷⁷ Gerechtshof den Haag (Appellationsdomstolen i Haag), (nr 200.178.245/01), dom 9 oktober 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:2610. Domen har lästs i en inofficiell engelsk

överklagande från statens sida avgjordes målet i Nederländernas Högsta domstol. Även Högsta domstolen gick på *Urgendas* linje om att staten inte minskat utsläppen av växthusgaser tillräckligt mycket för att skydda medborgarna mot klimatförändringar och avlog regeringens överklagan och vidhöll därmed domen från första instans.

Som konstaterats tidigare i uppsatsen har Europadomstolen inte avgjort något mål om artiklarna 2 eller 8 i Europakonventionen där det varit fråga om en stats ansvar för skydd mot klimatförändringar och inte heller några direkt jämförbara globala eller gränsöverskridande miljöproblem. Högsta domstolen ansåg trots detta att frågan är tillräckligt klar för att inte begära ett rådgivande yttrande av Europadomstolen, något som finns möjlighet att göra under konventionens protokoll 16.¹⁷⁸

5.3.1.1 Risken för farliga klimatförändringar

Urgenda och staten var ense om att det finns ett verkligt hot att klimatet kommer genomgå en farlig förändring under de kommande decennierna. Högsta domstolen tog fasta på den konsensus som råder bland klimatforskare och i det internationella samfundet gällande klimathotet och konstaterar att klimatförändringarna kommer att äventyra många människors liv, välfärd och livsmiljö världen över – inklusive i Nederländerna.¹⁷⁹

Risken för omfattande farliga klimatförändringar bekräftades av samtliga instanser och domstolarna tar hänsyn till såväl rapporterna från FN:s klimatpanel som slutsatser och beslut från partskonferenserna till klimatkonventionen. Domstolarna bekräftar också både sambandet mellan utsläpp av växthusgaser och temperaturhöjningar och de effekter som kan förväntas om inte ökningen av halten växthusgaser i atmosfären avtar.¹⁸⁰ Då det rör sig om ett tvistemål och parterna var överens om det hot klimatförändringarna utgör har domstolen egentligen inte behövt ta ställning till denna fråga.

översättning, se

<<https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2018:2610>>.

¹⁷⁸ Hoge Raads dom, stycke 5.6.4.

¹⁷⁹ Hoge Raads dom, p. 4.7–4.8.

¹⁸⁰ Hoge Raads dom, p. 4.3–4.5.

Staten ifrågasatte alltså varken att klimatförändringarna utgör ett hot som innebär en allvarlig risk för att den nuvarande generationens medborgare utsätts för förlust av liv och/eller avbrott av familjeliv eller att staten skulle vara skyldig att vidta åtgärder för att bidra till att minska utsläppen av växthusgaser. Det den nederländska staten bestrider är att Europakonventionens artikel 2 och 8 ålägger staten att vidta sådana åtgärder samt att den med anledning av dessa bestämmelser har en skyldighet att säkerställa att mängden växthusgaser som släpps ut vid slutet av 2020 är lägre än 1990 års nivåer.

5.3.1.2 Europakonventionens skydd för mänskliga rättigheter

Europakonventionen kräver att konventionsstaterna skyddar sina invånares fri- och rättigheter enligt konventionen. Det är i Urgendamålet främst fråga om artikel 2 som skyddar rätten till liv och artikel 8 om rätten till skydd för privat- och familjeliv.

Staten menade att artikel 2 och 8 Europakonventionen inte innebär en skyldighet att garantera ett skydd mot hotet från klimatförändringarna. Staten gjorde gällande att denna fara inte är tillräckligt specifik för att falla inom ramen för det skydd som följer av konventionens artikel 1, 2 och 8. Staten menade vidare att hotet är globalt till sin natur – att det har såväl en global orsak som omfattning – samt att det är hänförligt till miljön vilken staten menar i sig inte är skyddad av konventionen.¹⁸¹

Högsta domstolen konstaterade att konventionsstaterna enligt Europakonventionens artikel 2 och Europadomstolens praxis avseende artikeln åläggs positiva skyldigheter att vidta åtgärder för att tillförsäkra livet för personer inom dess jurisdiktion. I praxis har ett flertal gånger konstaterats att en stats agerande eller underlåtenhet att agera gällande natur- eller miljökatastrof utgjort en kränkning av artikel 2 och att konventionsstaterna är skyldiga att vidta lämpliga åtgärder i de fall där en verklig och direkt risk föreligger. Högsta domstolen menar att ”direkt” måste tolkas som en risk som innebär ett direkt hot för en persons liv, snarare än i ett tidsmässigt perspektiv. Detta då artikel 2 även är tillämplig på risker som förverkligas först på längre sikt.¹⁸² Domstolen konstaterar vidare att även artikel 8 är tillämplig vid

¹⁸¹ Hoge Raads dom, p. 5.1.

¹⁸² Hoge Raads dom, p. 5.2.2; se även avsnitt 4.2.1–4.2.2.

miljöfrågor och att även om Europakonventionen inte uttryckligen innefattar någon rätt till skydd för levnadsmiljön så kan ett skydd härledas från artikeln i situationer där en miljöskada riskerar att ha en direkt påverkan på en persons privatliv och är tillräckligt allvarlig, även i situationer där personens hälsa inte är i fara. Detta enligt Europadomstolens praxis. Artikeln ålägger stater positiva skyldigheter att vidta rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda individer mot möjlig allvarlig skada på deras omgivande miljö och där detta inte har följts har Europadomstolen funnit att det utgjort brott mot artikeln. En skyldighet att agera föreligger då det finns en risk att allvarlig miljöförorening kan påverka enskildas välbefinnande och förhindra dem från att åtnjuta sina hem på ett sådant sätt att privat- och familjelivet påverkas negativt. En risk av detta slag behöver inte föreligga på kort sikt.¹⁸³ Domstolen refererar här till bl.a. *Taşkin m.fl. mot Turkiet* där Europadomstolen konstaterar att artikel 8 är tillämplig på hot om miljöförorening som riskerar att förverkligas först om tjugo till femtio år.¹⁸⁴

Högsta domstolen för en stor del av sitt resonemang kring rätten till liv respektive rätten till skydd för privat- och familjeliv gemensamt. Detta med hänvisning till att Europadomstolen uttalat att de två artiklarna i stora drag överlappar varande avseende både positiva skyldigheter och praxis och att en stat i förhållande till miljöfarliga aktiviteter förväntas vidta samma åtgärder enligt de båda artiklarna.¹⁸⁵

Högsta domstolen konstaterar att det skydd som garanteras genom artikel 2 och 8 omfattar hela samhället och befolkningen i stort, så är även fallet avseende miljöfara. Vid miljöfara som utsätter en hel region för fara erbjuder artiklarna skydd för de boende i regionen.¹⁸⁶ Den skyldighet att vidta lämpliga åtgärder som följer av artiklarna ålägger också staterna att vidta förebyggande åtgärder för att motverka fara, även om det inte är säkert att den kommer att inträffa, detta i linje med försiktighetsprincipen. Denna skyldighet kan omfatta såväl begränsningsåtgärder som anpassningsåtgärder.¹⁸⁷ Artiklarna

¹⁸³ Hoge Raads dom, p. 5.2.3, med hänvisning till *Taşkin and others v. Turkey*, p. 107, 111–114 och *Tătar v. Romania*, p. 89–97.

¹⁸⁴ *Taşkin and others v. Turkey*, p. 107, 111–114.

¹⁸⁵ Hoge Raads dom, p. 5.2.4, med hänvisning till *Budayeva and others v. Russia*, p. 133.

¹⁸⁶ Hoge Raads dom, p. 5.3.1, med hänvisning till bl.a. *Tagayeva and others v. Russia*, p. 482 och *Stoicescu v. Romania*, p. 59.

¹⁸⁷ Hoge Raads dom, stycke 5.3.2.

får inte resultera i att en stat åläggs en omöjlig eller, under omständigheterna, oproportionerlig börda och skyddsåtgärderna måste vidare vara praktiska och effektiva. Det handlar om en skyldighet för stater att agera på lämpligt sätt och vidta lämpliga åtgärder, snarare än en skyldighet att garantera att ett visst resultat.¹⁸⁸ Domstolen påpekar att hänsyn måste tas till såväl internationell rätt som vetenskapliga insikter och allmänt accepterade standarder vid tolkningen av Europakonventionen.¹⁸⁹

I Högsta domstolens dom förs även ett resonemang kring Europakonventionens artikel 13 om rätt till ett effektivt rättsmedel då artikeln är relevant för tolkningen artikel 2 och 8. Rättsmedlet måste erbjuda ett effektivt rättsligt skydd från möjliga kränkningar av konventionens rättigheter.¹⁹⁰ Rättsmedlet måste vara praktiskt och effektivt. Ett rättsmedel kan anses effektivt om det förhindrar eller sätter stopp för kränkningen eller om det erbjuder lämplig upprättelse. Domstolen konstaterar här att stater är skyldiga att tillhandahålla rättsmedel som på ett effektivt sätt kan förhindra allvarliga kränkningar.¹⁹¹

5.3.1.3 Ett globalt problem men ett nationellt ansvar

Högsta domstolen konstaterar att nederländska domstolar genom den nederländska konstitutionen är bundna att tillämpa Europakonventionen och att då Nederländerna genom konventionen omfattas av Europadomstolens jurisdiktion ska landets domstolar tolka konventionsbestämmelserna i enlighet med Europadomstolens tolkning eller åtminstone baserat på samma tolkningsstandarder.¹⁹²

Domstolen framhåller att om klimatförändringarna enbart vore ett nationellt problem är den enda slutsats som är möjlig att dra utifrån det resonemang som presenterats ovan att den nederländska staten enligt artikel 2 och 8 Europakonventionen är skyldig att vidta åtgärder för att motverka det hot klimatförändringarna innebär. Klimatförändringarna innebär en verklig och överhängande risk av vilken följer att många i Nederländernas liv och välfärd

¹⁸⁸ Hoge Raads dom, p. 5.3.4–5.4.1.

¹⁸⁹ Hoge Raads dom, p. 5.4.2.–5.4.3., med hänvisning till *1969 års Wienkonvention om traktaträtten* och praxis från Europadomstolen där hänsyn tagits till för fallen relevanta allmänt accepterade standarder: se t.ex. *Oluić v. Croatia*, p. 29–31, 49, 60, 62.

¹⁹⁰ Hoge Raads dom, p. 5.5.3.

¹⁹¹ Hoge Raads dom, p. 5.5.1–5.5.2.

¹⁹² Hoge Raads dom, p. 5.6.1.

kan äventyras allvarligt samt att delar av Nederländerna riskerar att bli obeboeligt till följd av en kraftig höjning av havsnivån. Tvärtemot vad staten påstod fastslår domstolen att det faktum att dessa risker kan förverkligas först om ett antal årtionden och inte kommer att drabba specifika personer eller grupper av personer utan istället en stor del av befolkningen, inte innebär att de aktuella artiklarna inte erbjuder något skydd mot detta hot. Det konstateras att detta är i enlighet med försiktighetsprincipen samt att möjligheten att den risk som föreligger kan förverkligas innebär att åtgärder måste vidtas.¹⁹³

Klimatförändringarna är globala till sin natur, vilket påpekas av domstolen. Utsläpp av växthusgaser sker över hela världen, inte endast från Nederländerna, och dessa kommer ha världsomspännande effekter, också i Nederländerna. Domstolen ställer sig frågan huruvida utsläppens och dess konsekvensers globala natur innebär att inget skydd kan härledas från artiklarna 2 och 8 på ett sådant sätt att dessa bestämmelser inte medför någon skyldighet för staten i det aktuella fallet.¹⁹⁴ Det svar domstolen ger är att artiklarna 2 och 8 ålägger Nederländerna en skyldighet att göra ”sin del” för att förhindra farliga klimatförändringar, även om det är ett globalt problem.¹⁹⁵

Domstolen konstaterar att Nederländerna har ratificerat klimatkonventionen¹⁹⁶ och att denna bygger på idén att klimatförändringarna är ett globalt problem som kräver en global lösning samt premissen att alla konventionsstater i enlighet med deras gemensamma men olikartade ansvar och respektive förmåga måste vidta åtgärder för att förebygga klimatförändringar. Detta innebär att varje land är ansvarigt för sin egen andel växthusgaser.¹⁹⁷ Domstolen hänvisar här även till icke-skadepincipen och att principen i sammanhanget innebär att stater uppmanas att göra sin del i minskningen av växthusgasutsläpp.¹⁹⁸ Domstolen menar att även om fördelningen av åtgärder som bör vidtas mot klimatförändringarna inte enbart kan baseras på ansvar för historiska utsläpp utan hänsyn också måste tas till varje stats möjligheter att minska sina utsläpp, så förringar inte detta den

¹⁹³ Hoge Raads dom, p. 5.6.2.

¹⁹⁴ Hoge Raads dom, p. 5.6.3.

¹⁹⁵ Hoge Raads dom, p. 5.7.1.

¹⁹⁶ United Nations Treaty Collection, ‘Status of Treaties’.

¹⁹⁷ Hoge Raads dom, p. 5.7.2.–5.7.4.

¹⁹⁸ Hoge Raads dom, p. 5.7.5.

underliggande principen för dessa allmänt accepterade regler – att om man bär en del av ”skulden” så bär man också en del av ansvaret.¹⁹⁹

Högsta domstolen slog fast att försvaret att en stat inte behöver ta sitt ansvar på grund av att andra stater inte gör det inte kan godtas. Inte heller är påståendet att en stats andel av de globala utsläppen är av begränsad omfattning och att en minskning av utsläpp från statens eget territorium skulle göra förhållandevis liten skillnad ett godtagbart försvar. Domstolen menar att genom att utesluta denna typ av försvar kan varje land hållas ansvarigt för sin del av utsläppen och att chansen att alla länder faktiskt bidrar med sin del då är som störst.²⁰⁰

Högsta domstolens bedömning är härmed att Europakonventionens artikel 2 och 8 i relation till klimatförändringarna innebär att risken för klimatförändringar ska tolkas på så sätt att artiklarna ålägger konventionsstaterna att göra ”sin del” för att motverka denna fara. Domstolen menar att denna tolkning av de positiva skyldigheter som följer av artiklarna är i överensstämmelse med de tolkningsstandarder som tillämpas av Europadomstolen och som Högsta domstolen därmed måste iaktta när den tillämpar Europakonventionen.²⁰¹

5.3.1.4 Vad innebär statens ansvar att göra sin del?

När domstolen slagit fast att den nederländska staten har en skyldighet gentemot landets befolkning att, i enlighet med sin andel, vidta lämpliga åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser från statens territorium ställer den sig frågan vad denna skyldighet mer konkret innebär.²⁰²

Domstolen konstaterar att svaret i princip tillhör politiken, såväl internationellt som nationellt, och att det krävs att stater är överens sinsemellan om vilka minskningar som ska ske samt hur dessa ska fördelas. Detta har gjorts genom klimatkonventionen, men endast genom generell hållna skyldigheter och principer. För Nederländernas del faller denna kompetens på regeringen, vilken är föremål för tillsyn från parlamentet. Även om det är en fråga för regeringen och parlamentet vilka utsläppsminskningar

¹⁹⁹ Hoge Raads dom, p. 5.7.6.

²⁰⁰ Hoge Raads dom, p. 5.7.7.

²⁰¹ Hoge Raads dom, p. 5.8.

²⁰² Hoge Raads dom, p. 6.1.

som ska ske, har domstolarna kompetens att bedöma huruvida åtgärder som tas av staten är tillräckliga i ljuset av vad som måste anses vara landets andel i de globala minskningar som måste göras.²⁰³ Här, menar domstolen, måste allmänt vedertagna vetenskapliga insikter och internationellt accepterade standarder beaktas och tar upp FN:s klimatpanels rapporter som viktiga här, mer specifikt rapporten från 2007.²⁰⁴ Den första viktiga frågan är huruvida en utsläppsminskning på 25–40 procent fram till 2020 jämfört med 1990 års nivåer, vilket är det av klimatkonventionen uppsatta målet för Annex I-länderna, utgör en motsvarande skyldighet för staten? Staten anför på sin sida att utsläppsminskningens målet inte är bindande i sig och domstolen ställer sig därför frågan om målet ändå binder staten på andra grunder.²⁰⁵

Domstolen konstaterar att det råder en hög grad av konsensus inom det internationella samfundet kring det brådskande behovet av att Annex I-länderna minskar sina utsläpp av växthusgaser med åtminstone 25–40 procent jämfört med 1990 års nivåer, fram till 2020. Detta för att det ska vara möjligt att åtminstone uppnå 2-gradersmålet vilket är det högsta målet som kan anses ansvarsfullt. Dessutom konstaterar domstolen att det i Parisavtalet, vilket Nederländerna också är part till, uttryckligen anges att staterna ska sträva efter att begränsa jordens uppvärmning till just 1,5 grader.²⁰⁶ Domstolen konstaterar vidare att Nederländerna är ett av de Annex I-länder med ett högt växthusgasutsläpp per capita samt att det brådskande och nödvändiga i denna minskning av utsläpp också gäller för Nederländerna på ett individuellt plan.²⁰⁷

5.3.1.5 Statens klimatpolitik

Urgenda och staten var ense om att mängden växthusgaser i atmosfären måste begränsas för att 2- eller 1,5-gradersmålet ska kunna uppnås men de hade däremot skilda åsikter om hur snabbt utsläppen måste minska. Den nederländska regeringen hade fram till 2011 en policy som innebar en utsläppsminskning på 30 procent fram till 2020 (jämfört med 1990 års nivåer), då detta enligt regeringen var nödvändigt för att ha en realistisk

²⁰³ Hoge Raads dom, p. 6.2–6.3.

²⁰⁴ Hoge Raads dom, p. 6.2.

²⁰⁵ Hoge Raads dom, p. 7.1.

²⁰⁶ Hoge Raads dom, p. 7.2.1–7.2.11.

²⁰⁷ Hoge Raads dom, p. 7.3.4–7.3.5.

möjlighet att uppnå 2-gradersmålet.²⁰⁸ Efter 2011 sänkte regeringen landets minskningsmål till 20 procent, i linje med EU:s åtagande om utsläppsminskning på 20 procent. Staten anförde under förhandlingarna i det aktuella målet att en minskning av växthusgasutsläpp på 25 till 40 procent till 2020 inte är nödvändig då samma resultat kan uppnås genom att påskynda minskningen efter 2020.²⁰⁹ Domstolen noterar att ju längre åtgärder för att minska utsläppen skjuts på framtiden, desto mer omfattande och dyrare kommer åtgärderna för att uppnå det avsedda resultatet att bli.²¹⁰ Staten medger detta faktum.²¹¹ Det står nu klart att det, för att förhindra farliga klimatförändringar, krävs ännu större minskningar av växthusgasutsläpp på kort sikt och att detta blir alltmer brådskande. Detta bestrids inte av staten.²¹²

Samtidigt tog regeringen fram ett minskningsmål för 2030 på 49 procent och för 2050 på 95 procent. Dessa mål fastställdes i den nederländska klimatlagen²¹³ efter appellationsdomstolens dom.²¹⁴ Målet på 49 procent till 2030 har härletts linjärt från målet på 95 procent för 2050. På begäran av appellationsdomstolen bekräftade staten att om denna linje förlängs skulle det resultera i ett mål på 28 procents minskning för 2020.²¹⁵ Domstolen konstaterade att regeringen inte lyckats visa att den föreslagna påskyndningen av minskningar efter år 2020 skulle vara praktiskt genomförbar och tillräcklig för att nå landets uppsatta mål för 2030 och 2050 och därmed hålla 2- och 1,5-gradersmålet inom räckhåll.²¹⁶

Högsta domstolen slår fast att det var rätt av appellationsdomstolen att döma att staten inte lyckats visa att en ansvarsfull policy för att förhindra klimatförändringarna skulle kunna innehålla ett utsläppsminskingsmål för växthusgaser som understiger 25 procent fram till 2020. Domstolen drar därmed slutsatsen att staten i varje fall bör efterleva detta mål. Domstolen menar att den konsensus som råder internationellt kring vilka minskningar

²⁰⁸ Hoge Raads dom, p. 7.4.1.

²⁰⁹ Hoge Raads dom, p. 7.4.2.

²¹⁰ Hoge Raads dom, p. 7.4.3, 7.4.5.

²¹¹ Hoge Raads dom, p. 7.4.3; även *Gerechtshof den Haags dom*, p. 71.

²¹² Hoge Raads dom, p. 7.4.5.

²¹³ *Klimaatwet* (No. 253 of 2019) Law of 2 July 2019, establishing a framework for the development of policies aimed at irreversibly and step-by-step reduction of Dutch greenhouse gas emissions in order to limit global warming and climate change.

²¹⁴ Hoge Raads dom, p. 7.4.5.

²¹⁵ Hoge Raads dom, p. 7.4.5; även *Gerechtshof den Haags dom*, p. 47.

²¹⁶ Hoge Raads dom, p. 7.4.6.

som Annex I-länderna måste åstadkomma kan åberopas i tillämpningen av de bindande positiva skyldigheter som artiklarna 2 och 8 Europakonventionen ålägger staten. Målet på 25 procents minskning kan därför ses som ett absolut minimum inom ramen för den skyldighet att förhindra farliga klimatförändringar som följer av artiklarna. Då staten inte lyckats visa att ett avvikande från detta mål trots detta är ansvarsfullt måste den hålla sig till det och därför sträva efter att uppnå det senast 2020.²¹⁷ Staten anförde att den genom att vidta anpassningsåtgärder lever upp till sina skyldigheter under artiklarna och därför inte behöver uppfylla målet. Högsta domstolen instämmer även här i appellationsdomstolens resonemang att statens argument inte håller då det inte har visats eller gjorts sannolikt att de potentiellt katastrofala följderna av klimatförändringarna på ett betryggande sätt kan förhindras genom dessa åtgärder.²¹⁸

Inte heller kunde staten styrka att det skulle innebära en omöjlig eller oproportionerlig börda för densamma att åstadkomma en minskning om minst 25 procent innan 2020. I detta hänseende har staten endast anfört att det återstod kort tid samt hänvisat till att det nederländska näringslivets underläge på ett internationellt plan. Emellertid kom distriktsdomstolens dom redan 2015 och staten har varit medveten om allvaret i situationen under en lång tid. Dessutom hade staten, som nämnt, tidigare en policy som utgick från en minskning på 30 procent till 2020. Vidare togs av domstolen även hänsyn till det faktum att andra EU länder har mycket striktare klimatpolicys och att staten inte utvecklat detta argument närmre.²¹⁹

5.3.1.6 Domstolarna och politiken

Staten anförde i sin överklagan till appellationsdomstolen att distriktsdomstolens dom var otillåten av två anledningar. För det första hävdade staten att domstolens order är att likställa med en order att skapa lagstiftning.²²⁰

Högsta domstolen bemöter detta med att domstolen, om regeringen är skyldig att göra något, på begäran kan döma att den ska uppfylla denna skyldighet, på

²¹⁷ Hoge Raads dom, p. 7.5.1; även Gerechtshof den Haags dom, p. 52–53.

²¹⁸ Hoge Raads dom, p. 7.5.2; även Gerechtshof den Haags dom, p. 59.

²¹⁹ Hoge Raads dom, p. 7.5.3; även Gerechtshof den Haags dom, p. 57 och 66.

²²⁰ Hoge Raads dom, p. 8.1.

precis samma sätt som för alla andra. Vad vidare gäller Europakonventionen överensstämmer denna regel med rätten till ett effektivt rättsmedel i artikel 13.²²¹ För staten följer av Europakonventionens rätt till liv och rätt till skydd för privat- och familjeliv en skyldighet gentemot landets befolkning. Härav följer att staten av domstol kan föreläggas att uppfylla denna skyldighet, (utom i fall där undantag enligt nederländsk rätt kan vara tillämpliga, men så är inte fallet här).²²²

Högsta domstolen slår fast att distriktsdomstolens dom, vilken fastställts av appellationsdomstolen, inte utgör en order om att vidta specifika legislativa åtgärder utan lämnar det upp till staten att fritt besluta om vilka åtgärder som ska tas för att uppnå målet om 25 procents minskning av utsläppen av växthusgaser fram till 2020. Detta påverkas inte av det faktum att många möjliga åtgärder kräver lagstiftande, så som staten hävdar, utan det är upp till staten att avgöra vilka åtgärder som ska vidtas och vilken lagstiftning som i sådant fall ska antas för att uppnå minskningen.²²³

Den andra anledningen staten anför är att det inte är upp till domstolarna att göra de politiska överväganden som är nödvändiga för beslut om minskning av utsläppen av växthusgaser. Domstolen konstaterar härvid att beslutsfattandet kring utsläpp av växthusgaser tillfaller regeringen och parlamentet, vilka har en omfattande bedömningsmarginal att göra nödvändiga politiska överväganden. Det är däremot upp till domstolarna att avgöra huruvida regeringen och parlamentet har agerat lagenligt. I sammanhanget sätts dessa gränser bland annat av rättigheterna i Europakonventionen och domstolarna måste tillämpa konventionens bestämmelser i enlighet med Europadomstolens tolkning av desamma.²²⁴

5.3.1.7 Vad har hänt sedan domen kom?

Det föreligger ett hot från klimatförändringarna och det står klart att åtgärder måste vidtas snarast. Detta faktum har slagits fast av både distriktsdomstolen och appellationsdomstolen och har även erkänts av staten. Staten är skyldig att göra ”sin del” i sammanhanget. Urgenda representerar i målet de

²²¹ Hoge Raads dom, p. 8.2.1.

²²² Hoge Raads dom, p. 8.2.2.

²²³ Hoge Raads dom, p. 8.2.7.

²²⁴ Hoge Raads dom, p. 8.3.3.

nederländska medborgarnas intresse, gentemot vilka staten har en skyldighet, som följer av Europakonventionens artikeln 2 och 8, att garantera rätten till liv och rätten till skydd för privat och familjeliv. Vidare konstaterar domstolen det faktum att Annex I-länderna ska minska sina utsläpp med åtminstone 25 procent till 2020 följer av den allmänna uppfattningen inom klimatforskningen och det internationella samfundet, vilket har fastställts av underinstanserna. Den minskningspolicy som staten bedriver sedan 2011 och avser att fortsätta med i framtiden, vari åtgärder skjuts på framtiden, överensstämmer inte med detta. Åtminstone har staten inte lyckats visa detta. Härav följer att Högsta domstolen slår fast appellationsdomstolens dom, och konstaterar att appellationsdomstolen hade rätt att döma att staten i varje fall är skyldig att uppnå en minskning på åtminstone 25 procent till 2020.

För att efterleva domen har den nederländska regeringen antagit en plan för hur den uppsläppsminskning som slås fast ska uppnås. Omkring 30 av planens åtgärder kommer från ett förslag på åtgärder som Urgenda tagit fram tillsammans med 800 andra nederländska organisationer och lämnat till regeringen. Sänkta hastighetsgränser på vägar, kapacitetsminskning vid 3 av landets kolkraftverk och investeringar i förnybar energi i form av exempelvis installation av solceller på tak är exempel på några av de åtgärder som vidtagits.²²⁵

5.3.2 Klimasøksmålet

Det var i Klimasøksmålet fråga om ett överklagat tillstånd för oljeborrning. Den norska regeringen fattade i juni 2016 beslut om utvinningstillstånd för petroleum för totalt 40 platser i Barents hav. Genom ett sådant beslut ges innehavaren exklusiv rätt att undersöka, borra efter och utvinna petroleum på platsen.²²⁶ Det var ett regeringsbeslut som överklagades och ett sådant prövas i Norge enligt civilprocessrättsliga regler i allmän domstol.²²⁷

Beslutet om utvinningstillstånd överklagades till Oslo tingsrätt (*Oslo tingsrett*) av miljöorganisationerna *Greenpeace Norden* och *Natur og*

²²⁵ Urgenda, '54 actions for 17 Mtons of CO2 reduction'.

²²⁶ Oslo tingsretts dom den 4 januari 2018 i mål 16-166674TVI-OTIR/06, (se <<https://www.xn--klimasksmil-95a8t.no/wp-content/uploads/2019/10/Judgement-4.-jan-2017-Oslo-District-Court-stamped-version.pdf>> för en inofficiell engelsk översättning). p. 1.3.

²²⁷ Hellner (2020) s. 407.

ungdom. Organisationerna yrkade att beslutet skulle förklaras ogiltigt och gjorde i första hand gällande att beslutet stod i strid med 112 § i den norska grundlagen. Bestämmelsen ger en rätt till en hälsosam miljö och en natur vars mångfald skyddas i lag och anger att statens myndigheter ska vidta åtgärder för att genomföra bestämmelsens målsättningar.²²⁸ Alternativt gjorde de gällande att det beslutet om utvinningstillstånd meddelats i strid med petroleumlovens bestämmelser vilka ska tolkas i ljuset av 112 § grundlagen.²²⁹ Miljöorganisationerna gjorde i andra hand gällande att beslutet i fråga var ogiltigt på grund av överträdelse av processuella regler då beslutets konsekvens för klimatet inte utretts tillräckligt.²³⁰ Tingsrätten ogillade överklagandet i sin helhet och förpliktade miljöorganisationerna att betala statens rättegångskostnader i målet.

Miljöorganisationerna överklagade tingsrättens dom till den norska motsvarigheten till hovrätten (*Borgarting lagmansrett*). Utöver de grunder för talan som *Greenpeace Norden* och *Natur og ungdom* gjorde gällande i tingsrätten gjordes i hovrätten gällande ytterligare grunder för talan. Här åberopades även rätten till liv enligt 93 § i den norska grundlagen och artikel 2 Europakonventionen och rätten till privat och familjeliv enligt 102 § den norska grundlagen och artikel 8 i Europakonventionen.²³¹ Klagandenas resonemang liknar det käranden förde i Urgendamålet och de hänvisar även till detta rättsfall. Hovrätten menar att det inte kan uteslutas att klimatförändringarna kan ge upphov till förlust av människoliv i Norge men att det överklagade beslutet trots detta inte kan anses strida mot rätten till liv i artikel 2 Europakonventionen då det inte innebär en sådan verklig och omedelbar risk som ger upphov till positiva förpliktelser för staten. Vidare menar hovrätten att det inte heller föreligger något brott mot artikel 8 då det inte föreligger någon sådan verklig och direkt koppling mellan de utsläpp det aktuella beslutet kan leda till i Norge och rättigheterna i artikeln.²³²

²²⁸ 112 § Kongeriket Noregs grunnlov.

²²⁹ Oslo tingsretts dom p. 3.1–3.2.

²³⁰ Oslo tingsretts dom p. 3.3.

²³¹ Borgarting lagmansretts dom den 23 januari 2020 i mål 18-060499ASD-BORG/03 (se <https://www.xn--klimasksml-95a8t.no/wp-content/uploads/2019/10/judgement_Peoplevs_ArcticOil_Appeal_Jan2020.pdf> för en inofficiell engelsk översättning) s. 8.

²³² Borgarting lagmansretts dom p. 4.2.

Även i hovrätten ogillades alltså klagandenas talan och tingsrättens domslut fastställdes, men miljöorganisationerna ålades inte att betala statens rättegångskostnader trots att de fullt ut förlorade målet. Detta kom senare av miljöorganisationerna att ses som en delseger. Anledningen var att hovrätten var av åsikten att målet rörde centrala frågor för miljön och medborgarnas framtida livsvillkor och att tolkningen av 112 § var av principiell betydelse.²³³

Även hovrättens dom överklagades, varpå Högsta domstolen prövade målet och meddelade dom i december 2020. Högsta domstolen konstaterade att klimatförändringarna i Norge utan tvivel kommer att leda till förlust av liv, detta till följd av saker som översvämningar och jordskred. Härvid menade domstolen att det däremot inte finns ett tillräckligt samband mellan de licenser som det överklagade beslutet avser och den möjliga förlusten av människoliv, på ett sådant sätt att en verklig och överhängande risk föreligger. Detta då det enligt domstolen inte är klarlagt huruvida eller till vilken grad beslutet faktiskt kommer att leda till utsläpp av växthusgaser samt att den eventuella påverkan på klimatet ligger en bra bit in i framtiden.²³⁴

Det konstateras av Högsta domstolen att klimatförändringarna utgör ett allvarligt hot. Emellertid kommer domstolen till slutsatsen att beslutet i fråga inte innefattar en sådan verklig och omedelbar risk för förlust av liv i Norge att det innebär en kränkning av Europakonventionens artikel 2. Inte heller, menar domstolen, strider beslutet mot artikel 8 Europakonventionen då de möjliga framtida utsläpp som kan följa av beslutet om utvinningstillstånd inte utgör en direkt och omedelbar risk baserat på hur Europadomstolen hittills har tolkat bestämmelsen i fråga om huruvida en sådan risk föreligger.²³⁵

Högsta domstolen slog, med 11 mot 4 röster, fast att beslutet inte står i strid med varken rätten till liv eller rätten till privatliv i artikel 2 och 8 i Europakonventionen och inte heller motsvarande rättigheter enligt 93 § och 102 § i den norska grundlagen.²³⁶

²³³ Borgarting lagmansretts dom p. 6.

²³⁴ Høyesterett (Högsta domstolen) dom den 22 december 2020 i mål HR-2020-2472-P, (målnr. 20-051052SIV-HRET), (se <<https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/decisions-in-english-translation/hr-2020-2472-p.pdf>> för en inofficiell engelsk översättning) p. 167–168.

²³⁵ Høyesteretts dom p. 167–171.

²³⁶ Høyesteretts dom p. 176–178.

Då klagandena hänvisat till Urgendamålet kommenterar de norska domstolarna utfallet i detta. Det konstateras av hovrätten att det inte råder något tvivel om att avgörandet i Urgendamålet bryter ny mark för tillämpningen av Europakonventionen. Hovrätten menar samtidigt att det inte råder någon konflikt mellan densamma dom och domen i Urgendamålet på grund av de olika frågorna målet rör.²³⁷ Högsta domstolen såväl som hovrätten menar att domen i Urgendamålet har litet överföringsvärde på det aktuella målet med då det rörde frågan om huruvida den nederländska regeringen kunde minska allmänna utsläppsmål de redan satt och inte, som i det aktuella målet, att förbjuda en viss åtgärd eller möjliga framtida utsläpp och inte heller ett överklagande av ett administrativt beslut.²³⁸

I en fortsättning på denna process har 6 unga klimataktivister tillsammans med *Natur og Ungdom* och *Greenpeace* i juni 2021 lämnat in ett klagomål mot Norge till Europadomstolen.²³⁹

5.4 Kommentarer

Det finns ett flertal möjliga anledningar till domstolarnas olika resonemang i de två nationella domarna. En grundläggande skillnad är givetvis att processerna utspelar sig i olika länder vilket innebär olika rättssystem och olika nationella bestämmelser att ta hänsyn till. I nationellt hänseende sätts ramen av både materiella och processuella regler. Även om denna förutsättning är en utgångspunkt är det intressant att undersöka domstolarnas olika resonemang kring Europakonventionen.

I de båda målen har valet gjorts att väcka talan i nationell domstol och där ifrågasätta nationell lagstiftning och rättstillämpnings förenlighet med nationell, regional och internationell rätt i relation till ett skydd för klimatet. I Urgenda väcktes en civilrättslig talan mot staten gällande statens allmänna utsläppsminskning. I Klimasøksmålet var det i stället fråga om ett överklagande av ett beslut gällande ett specifikt projekt som överklagades.

²³⁷ Borgarting lagmansretts dom s. 35.

²³⁸ Høyesteretts dom p. 173; Borgarting lagmansretts dom s. 35.

²³⁹ Klagomålet kan läsas på <https://www.greenpeace.org/static/planet4-norway-stateless/2021/06/0392a3c0-people-vs.-arctic-oil-%E2%80%93-application-to-the-ecthr-%E2%80%93-for-distribution_skjult-innhold.pdf>.

I båda målen knyts talan, förutom till Europakonventionen, även till statens internationella förpliktelser som följer av FN:s klimatkonvention, om än något starkare i Urgendamålet. I Klimasøksmålet åberopas Europakonventionens rättigheter av klaganden först i hovrätten.

De två staterna för liknande resonemang kring vem som ska bära skulden och framförallt ”bördan” för de åtgärder som enligt klimatforskningen måste ske för att motverka klimatförändringarna. Den norska staten för i Klimasøksmålet ett resonemang kring att den norska staten inte är ansvarig för vad som sker utanför Norge, alltså vad som görs med den olja som utvinns, exporteras och i ett senare skede leder till utsläpp av växthusgaser. I Urgendamålet för den nederländska staten ett liknande resonemang där den menar att landets utsläpp av växthusgaser sett ur ett internationellt perspektiv är förhållandevis litet och därmed inte gör någon större skillnad. Hela klimatarbetet bygger på förutsättningen att alla bidrar till arbetet, detta ligger i sakens globala natur. Även den nederländska domstolen är av denna åsikt då den slår ner statens argument och menar att det är ohållbart att föra ett argument som bygger på att staten inte behöver vidta åtgärder på grund av ingen annan vidtar tillräckliga åtgärder och slår fast att detta inte innebär att staten undgår ansvar.

Dessa nationella domar har givetvis inget prejudikatvärde utanför ursprungslandet och därmed ingen formell betydelse, men de kan ändå ha en viss vikt utanför landets gränser. Länderna inom EU har till stor del liknande förutsättningar i förhållande till klimatförändringarna. Medlemsländerna är bundna av samma fördrag – FN:s Klimatkonvention, Parisavtalet, Europakonventionen. Länderna emellan har även liknande samhälleliga förhållanden och faktiska möjligheter att minska sina utsläpp. Att nationella klimatrelaterade processer har potential att påverka utanför den egna staten illustreras i Klimasøksmålet. Kärande hämtar inspiration från tidigare klimatprocesser och den argumentation som förts där och i Klimasøksmålet hänvisar de kärande specifikt till Urgendamålet. Av denna anledning kommenterar både den norska hovrätten och Högsta domstolen Urgendamålet och den nederländska domstolens resonemang gällande tolkningen av Europakonventionen. Även om de konstaterar att den tolkning som den nederländska domstolen gjort inte är tillämplig i den norska fallet då frågorna

i målen skiljer sig åt ger det uttryck för den indirekta påverkan denna typ av processer kan ha.

Något som i sammanhanget är värdefullt att lyfta fram, om än bara av indirekt juridisk betydelse, är att domstolarna i dessa nationella klimatprocesser tar klimatförändringarna på allvar. I båda målen var parterna överens om det hot klimatförändringarna utgör. Då det rör sig om två tvistemål har domstolarna egentligen inte behövt ta ställning till denna fråga, även om domstolarna i båda målen är tydliga med allvarligheten i klimatfrågan. Det är med hänsyn till detta inte oväntat att domstolarna är så pass tydliga i denna fråga. Att domstolen bekräftar att det finns en verklig risk för farliga klimatförändringar bör emellertid ha haft en avgörande roll för domslutet i främst Urgendamålet.

En invändning som den nederländska staten gör är att klimatpolitiken inte ska skapas i domstolar utan av politiker och att frågan därför inte bör avgöras av domstolarna. Detta är i sig ett rimligt resonemang, om än inte helt relevant i sammanhanget. Det domstolarna har till uppgift att göra, och också gör i målen som behandlats, är att utreda huruvida staten har gjort det den är skyldig till enligt gällande rätt. Det ligger på politiken och politikerna att se till att lagar tas fram. Men en lika viktig del är att se till att dessa lagar efterlevs. Här kommer domstolarna in i bilden och kan spela en viktig roll.

Klimatprocesser kan få olika effekter. Utgången i Urgendamålet ledde till konkreta effekter i form av den plan som den nederländska staten antog med åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser. Här syns tydligt de effekter som processen får. Men även mål där utgången inte ger upphov till direkta förändringar eller där käranden förlorar, som i Klimasøksmålet, kan en viktig konsekvens ändå vara den uppmärksamhet en sådan process ger åt klimatfrågan. För Klimasøksmålets del är det som bekant inte över ännu då ett klagomål nu lämnats in till Europadomstolen.

Urgendamålet från 2019 var det första europeiska exemplet på en rättstvist rörande klimatet där det av domstolen erkänns att klimatförändringarna utgör ett hot mot mänskliga rättigheter. Den nederländska staten erkände att klimatförändringarna innebär en allvarlig risk för förlust av liv och hinder för åtnjutandet av privat- och familjeliv och invände inte heller mot att staten

skulle vara skyldig att vidta åtgärder för att göra utsläppsminskningar. Staten motsatte sig inte detta utan det staten ifrågasatte var att Europakonventionens artikel 2 och 8 ålägger staten att vidta sådana åtgärder och att detta skulle innebära en skyldighet att säkerställa att mängden växthusgaser som släpps ut vid slutet av 2020 är lägre än 1990 års nivåer. Från målet kan dras framförallt två viktiga slutsatser: att effekterna av klimatförändringar innebär en risk för skada på människors liv, hälsa, och livssituation samt att artikel 2 och 8 i Europakonventionen innebär en skyldighet för staten att agera för att motverka hotet om farliga klimatförändringar. I ljuset av Europadomstolens praxis tolkar alltså den nederländska Högsta domstolen artikel 2 och 8 i Europakonventionen så att risken för farliga klimatförändringar är verklig och att varje stat har ett ansvar att vidta lämpliga åtgärder för att göra sin del för att motverka och förebygga risken för klimatförändringarnas skadliga effekter.

6 Klimatprocesser inför Europadomstolen

En talan gällande klimatförändringarna har för första gången väckts vid Europadomstolen, varvid domstolen har att tolka Europakonventionens tillämpning på frågor relaterade till klimatförändringarna och staters ansvar i förhållande till dessa. I detta kapitel kommer två sådana klagomål att presenteras. Värt att notera är att domstolen avvisar majoriteten av de klagomål som lämnas in vilket gör det extra intressant att dessa båda klagomål har tagit sig såhär långt och nu ligger framför Europadomstolen. Med det sagt är det ännu inte säkert att Europadomstolen kommer att pröva frågorna. Det är fortfarande möjligt att klagomålet avvisas av domstolen efter att de svarande staternas yttranden kommer in.

6.1 Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States

Sex portugisiska ungdomar, som driver sin talan med hjälp av *Global Legal Action Network*, lämnade i september 2020 in ett klagomål till Europadomstolen där de stämmer 33 europeiska stater, däribland Sverige, som de menar kränker deras rättigheter enligt artiklarna 2, 8 och 14 i Europakonventionen.²⁴⁰ De länder som klagomålet riktas mot är EU:s 27 medlemsländer²⁴¹ samt Storbritannien, Norge, Schweiz, Ryssland, Turkiet och Ukraina. Klagomålet kommunicerades av domstolen till de berörda staterna den 13 november 2020 med en begäran om yttrande från regeringen.²⁴²

De klagande gör gällande att de 33 länderna de riktar talan mot kränker deras rättigheter enligt konventionen genom ländernas respektive bidrag till klimatförändringarna.²⁴³

²⁴⁰ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, no. 39371/20. Klagomålet kallas även *Youth for Climate Justice*.

²⁴¹ Belgien, Bulgarien, Cypern, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Kroatien, Lettland, Litauen, Luxemborg, Malta, Nederländerna, Polen, Portugal, Rumänien, Slovakien, Slovenien, Spanien, Sverige, Tjeckien, Tyskland, Ungern, Österrike

²⁴² European Court of Human Rights (2021) s. 2; Europadomstolen, 'Förfarandets stadium online'.

²⁴³ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 2.

De svarande har alla ratificerat Parisavtalet utom Turkiet (som emellertid har undertecknat det). Parisavtalet ålägger parterna att successivt kommunicera nationellt fastställda bidrag avseende landets åtagna utsläppsminskningar. Av de svarande har alla utom Turkiet och Ryssland lämnat in sitt nationellt fastställda bidrag, båda länderna har däremot lämnat in preliminära nationellt fastställda bidrag²⁴⁴. EU har lämnat in ett gemensamt nationellt fastställt bidrag för medlemsstaterna.²⁴⁵

De sökande gör gällande att var och en av de svarande länderna har bidragit till klimatförändringarna genom utsläpp av växthusgaser från sina territorier, samt att även om staterna i fråga har antagit begränsningsåtgärder så fortsätter de att på detta sätt bidra till globala utsläpp och kommer även i framtiden att fortsätta att göra det.²⁴⁶ De sökande anger vidare att de svarande länderna, utom Cypern, alla exporterar fossila bränslen och att tillräckliga lagar eller administrativa åtgärder för att reglera sådan export för att kunna hålla den globala uppvärmningen till 1.5°C inte har antagits av någon av dem. Vidare anger de sökande att länderna i fråga inte har antagit lämpliga lagar eller vidtagit tillräckliga administrativa åtgärder, både för att kompensera för växthusgasutsläpp som frigörs vid produktionen av varor som länderna importerar och för att begränsa i vilken utsträckning enheter inom landets jurisdiktion kan bidra till utsläpp utomlands.²⁴⁷

Som slagits fast av bland annat FN:s klimatpanel kan klimatförändringarna leda till negativa hälsokonsekvenser. I klagomålet framförs att Portugal redan upplever en mängd konsekvenser av klimatförändringarna inklusive en ökning av såväl medeltemperatur som extremt höga temperaturer. Vidare förs fram att värmeböljor blir allt vanligare som en direkt konsekvens av den allmänna ökningen av medeltemperatur. Under värmeböljor i Portugal bröts värmerekord både 2018 och 2019. I ett scenario där de globala utsläppen fortsätter på den nuvarande nivån beräknas det årliga genomsnittliga antalet värmeböljor i Portugal år 2100 till 7–9 gånger så många som nu. Värmeböljor

²⁴⁴ På engelska: *Intended nationally determined contributions*.

²⁴⁵ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 3–4.

²⁴⁶ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 10.

²⁴⁷ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 11–13.

är en viktig drivkraft i uppkomsten av skogsbränder och framtida uppvärmning kommer öka antalet, varaktigheten och omfattningen av värmeböljor och därmed även skogsbränder i Portugal. Landet upplevde förödande skogsbränder under 2017 vilka dödade 120 människor.²⁴⁸ Vidare framförs att studier beräknar en flerfaldigt ökad dödlighet i Portugal relaterad till värme.²⁴⁹

De klagande gör gällande att de utsätts för en risk till följd av klimatförändringarna, särskilt från ökande temperaturer och de konsekvenser som följer därav. De uppger att de redan nu upplever minskade energinivåer, sömnsvårigheter och en begränsning av deras möjligheter att spendera tid eller motionera utomhus under de senaste årens värmeböljor. Klimatförändringarna har även negativa effekter på deras psykiska välmående, främst i form av upplevd ångest över hur klimatförändringarna kan komma att påverkas de själva, deras familjer och deras framtida familjer.²⁵⁰

De klagande yrkar att de svarande staterna kränker klagandenas rättigheter enligt artikeln 14, i förening med artikel 2 eller 8. Artikel 14 avser ett förbud mot diskriminering och anger att var och en ska säkerställas åtnjutandet av konventionens rättigheter utan diskriminering.²⁵¹ De klagande anför att ålder utgör en sådan övrig ställning som i artikeln anges som en diskrimineringsgrund och hänvisar här till *Schwizgebel mot Schweiz*. De menar att de, på grund av sin ålder, kommer att drabbas hårdare av de kränkningar av artikel 2 och 8 som föreligger än äldre generationer. Inte endast för att de kommer leva längre utan också för att konsekvenserna av klimatförändringarna kommer att förvärras med tiden.²⁵²

I klagomålet anges som anledning till att nationella rättsmedel inte uttömts att det för de klagande saknas lämpligt rättsmedel. Rätten till effektivt rättsmedel finns i konventionens artikel 13 vilken anger att var och en vars rättigheter

²⁴⁸ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 16–18.

²⁴⁹ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 19.

²⁵⁰ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 21–22.

²⁵¹ Europakonventionen, art. 14.

²⁵² Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 31.

enligt konventionen kränkts ska ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell domstol. Klagandena anger som anledning att klagomålet är hänförligt till de 33 berörda staternas gemensamma bidrag till klimatförändringarna och att frågan är av brådskande karaktär vilket förhindrar att klaganden söker uttömma nationella rättsmedel då det inte finns tid för detta. Klagandena gör också gällande att det inte faktiskt är möjligt, eller åtminstone rimligt, för dem att vända sig till 33 nationella stater för att uttömma nationella rättsmedel.²⁵³

Efter att klagomålet lämnats in till Europadomstolen valde domstolen att skynda på processen, vilket de svarande staterna senare försökte upphäva. Detta vidhölls av domstolen.²⁵⁴ Det de berörda staterna har att yttra sig om är inte bara huruvida frågan är prövningsbar utan domstolen begär också att staterna ska utröna ut vad de har gjort för att säkerställa klimatmål och i vilken mån Europakonventionen kan tillämpas på frågan. I kommunikeringen av klagomålet till de berörda staterna ställde domstolen frågor till staterna rörande artikel 1 (om jurisdiktion), 2 (rätt till liv), 3 (förbud mot tortyr), 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv), 14 (förbud mot diskriminering), 34 (om enskilda klagomål) samt artikel 1 i konventionens tilläggsprotokoll 1.²⁵⁵

6.2 Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland

Under året har ytterligare ett klagomål lämnats in till Europadomstolen.²⁵⁶ En grupp kvinnliga seniorer från Schweiz stämmer den schweiziska staten på den grund att deras hälsa påverkas negativt av klimatförändringarna.

Klaganden är *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz*, en organisation bestående av hundratals äldre kvinnor med syfte att förhindra klimatförändringar, samt fyra kvinnor mellan 78 och 89 år vilka klagat över att de drabbats av hälsoproblem till följd av värmeböljor orsakade av klimatförändringarna vilka försämrar deras livskvalitet.

²⁵³ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, application form, statement of the facts p. 32.

²⁵⁴ Global Legal Action Network, 'Case Timeline (As of June 2021)'.

²⁵⁵ European Court of Human Rights (2021) s. 2.

²⁵⁶ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, no. 53600/20.

Detta klagomål utgör härmed det andra i ordningen som lämnats in till domstolen. Klagomålet kommunicerades till den schweiziska staten den 17 mars med en begäran om yttrande från regeringen. Domstolen ställde frågor till staten gällande artikel 2, 8, 6 och 13.²⁵⁷

6.3 Kommentarer

Till att börja med ska det återigen konstateras att det ännu inte är säkert att Europadomstolen kommer att pröva frågan. För att ett klagomål ska kunna tas upp till prövning av Europadomstolen är som bekant huvudregeln att inhemska rättsmedel har uttömts. I det klagomål som lämnats in mot 33 europeiska stater vänder man sig i stället direkt till Europadomstolen, utan att uttömma nationella rättsmedel. Klaganden anför att det inte skulle kunna anses rimligt att uttömma inhemska rättsmedel i alla de 33 stater som talan riktas mot. Redan här rör det sig om en speciell talan.

I både Urgendamålet och Klimasøksmålet väcktes talan av miljöorganisationer och inte av enskilda. I det klagomål de sex portugisiska ungdomarna har lämnat in till Europadomstolen har talan väckts av enskilda. Visserligen driver de inte talan ensamma men det är fråga om en talan som väckts av individer och inte en organisation.

Det finns alltså nu en rad fall där nationella domstolar har avgjort och tagit beslut om hur de tolkar och tillämpar Europakonventionen vid fråga om klimatförändringarna. De klagomål som lämnats in innebär en möjlighet för Europadomstolen att komma med ett definitivt svar om vilka rättigheter Europakonventionen innefattar i relation till klimatförändringarna. För domstolen ligger det ett intresse i att pröva ett fall där detta är frågan. I nuläget har endast nationella domstolar tolkat konventionens relation till klimatförändringarna. När frågan, som nu, endast tolkats av nationella domstolar och med varierande utfall riskerar detta att skapa en oklarhet i frågan och otydlighet kring vilka rättigheter som omfattas av konventionen. Enligt Europadomstolen själv är konventionen ett levande instrument som ska tolkas i ljuset av nutida förhållanden. Klimatförändringarna är en av vår

²⁵⁷ European Court of Human Rights (2021) s. 2; European Court of Human Rights, 'Förfarandets stadium online'.

tids största utmaningar och det ligger på detta sätt i tiden att domstolen själv tar ställning till frågan. Mot bakgrund av detta skulle det klagomål som de portugisiska ungdomarna lämnat in kunna vara ett bra fall för domstolen att tolka och skapa klarhet kring vad som omfattas av konventionen.

En dom från Europadomstolen är slutlig och bindande. Detta för med sig att dess domar får ett stort eftertryck. Det är Europadomstolen som är det dömande organet vid påstådda kränkningar av konventionsrättigheter. Oavsett målets utfall och vilken bedömning domstolen gör kommer ett avgörande kring frågan om konventionens tillämplighet på klimatförändringarna att vara viktigt. Vid ett för klimatet negativt utfall av en eventuell prövning riskerar detta att påverka klimatarbetet negativt och minska möjligheterna att genom klimatprocesser kräva att stater agerar gentemot klimatförändringarna. I förlängningen kan effekten givetvis även bli den omvända. Om Europadomstolen dömer till fördel för de klagande får detta en betydligt större tyngd än domar från nationella domstolar, vilket i sin tur kan skapa ett incitament för ytterligare klimatåtgärder. Det skulle innebära en konkret bekräftelse av kopplingen mellan mänskliga rättigheter och klimatförändringarna. Utöver detta är den mest grundläggande skillnaden en dom från Europadomstolen skulle medföra är det skulle innebära bindande skyldigheter för de berörda staterna landet. Europadomstolens domar är bindande för landet i fråga. I ett mål som detta där talan riktas mot 33 stater så skulle det potentiellt kunna få väldigt stor effekt då de berörda staterna skulle bli juridiskt skyldiga att vidta åtgärder.

Mängder av mål väntar på avgörande i Europadomstolen och trots detta har domstolen valt att skynda på processen. Även om det inte är säkert att klagomålet faktiskt kommer tas upp till prövning bör detta kunna anses säga något om frågans aktualitet. Beroende på vad utfallet i målen blir kan antingen en ny standard sättas för vad som är accepterat handlade och vad som krävs av en stat, eller så kan resultatet bli att klimatförändringarna totalt och definitivt exkluderas från konventionens rättigheter.

En fråga som blir intressant att få svar på, om det blir så att Europadomstolen avgör frågan, är hur domstolen ställer sig till artikel 1 om att stater ska tillförsäkra konventionens rättigheter för var och en som befinner sig inom dess jurisdiktion i och med att 33 stater stäms och de klagande inte har någon

direkt koppling till jurisdiktionen i alla dessa 3 länder. Det ska även bli intressant att se hur domstolen förhåller sig till det faktum att klimatförändringarna inte har orsakats av en ensam stat, eller endast de 33 stater mot vilka talan riktas. Ytterligare en fråga som uppstår om Europadomstolen skulle döma till fördel för staten är vad som i sådant fall händer med de nationella domarna. Europakonventionen tolkas främst av Europadomstolen men vad innebär det för de nationella domarna om Europadomstolen skulle komma fram till en annan slutsats kring vad som omfattas av artikel 2 och 8 i Europakonventionen även vad de nationella domstolarna gjort.

7 Avslutande analys

Uppsatsen har till syfte att undersöka huruvida det kan utgöra en kränkning av de mänskliga rättigheter som garanteras enligt Europakonventionen när stater inte lever upp till sina klimatåtaganden och gör tillräckligt för att motverka klimatförändringarna. Ämnet handlar härmed inte specifikt om de klagomål som förts fram till Europadomstolen. Perspektivet är lite bredare och häri väcks frågan om en talan gällande klimatförändringarna skulle kunna nå framgång i Europadomstolen. Det är viktigt att återigen poängtera att det ännu inte finns någon praxis från Europadomstolen gällande konventionens relation till klimatförändringarna. Det närmaste vi kan komma är att undersöka den praxis från domstolen som berör miljö och miljöskydd samt hur nationella domstolar har tolkat konventionen.

En grundläggande förutsättning för att Europadomstolen ska dela de nederländska domstolarnas åsikt är att den bedömer att klimatförändringarna utgör ett verkligt och allvarligt hot. Det är svårt att tänka sig att Europadomstolen skulle motsätta sig klimatförändringarna eller deras påverkan på efterlevnaden av mänskliga rättigheter som sådan. Det får anses allmänt känt att klimatförändringen har en negativ inverkan på människors liv och i sakens natur ligger då att efterlevnaden av mänskliga rättigheter påverkas.

Trots att Europadomstolen inte avgjort något mål rörande staters ansvar i fråga om klimatförändringarna eller något liknande globalt miljöproblem och dessutom inte uttalat att artikel 2 eller 8 skulle innebära en rätt till en viss miljö kvalitet i materiell mening, är det möjligt att ur domstolens praxis utläsa principer för staters ansvar vilka även kan tillämpas på risken för farliga klimatförändringar. Det är just detta som den nederländska Högsta domstolen gör i Urgendamålet. Domstolen prövar huruvida staten lever upp till sitt ansvar och sina åtaganden kring klimatet. Den gör detta genom att utöver Europakonventionen även undersöka statens internationella åtaganden genom klimatkonventionen och Parisavtalet. Dessutom står det klart att Europakonventionens artikel 2 och 8 utöver att innebära en negativ skyldighet även medför en positiv skyldighet för konventionsstaterna att vidta åtgärder och reglera verksamheter för att säkerställa rätten till liv respektive rätten till respekt för privat- och familjeliv.

Den nederländska Högsta domstolen för i sin dom ett övertygande resonemang kring hur Europadomstolens befintliga praxis kan tillämpas på frågor om klimatförändringarna baserat den verkliga och direkta risk som klimatförändringarna innebär för personer i Nederländerna. Domstolen använde sig medvetet av samma tolkningsmetoder som Europadomstolen gör och tog hänsyn till Europadomstolens tillämpliga praxis. Detta är självfallet inte tillräckligt för att någon klar slutsats ska kunna dras om den eventuella utgången i det portugisiska klagomål som lämnats in. Europadomstolens syn på saken kan skilja sig från den nederländska domstolens och det är avhängigt klagandens yrkanden och de specifika omständigheterna i fallet. Men en viss vägledning bör ändå kunna finnas i att avgörandena sker med utgångspunkt i samma tolkningsmetoder och med samma praxis som bakgrund. Dessutom är det liknande förutsättningar i Urgendamålet och det portugisiska klagomålet. Som tagits upp har länderna inom EU relativt lika förutsättningar i sammanhanget. Länderna emellan har liknande samhällsliga förutsättningar och möjligheter att minska sina utsläpp. Utöver detta är medlemsstaterna alla bundna av Europakonventionen, klimatkonventionen och Parisavtalet.

Europakonventionen tolkas i första hand av Europadomstolen, vilken ännu inte har uttalat sig gällande frågan om Europakonventionens förhållande till klimatförändringarna. Som visats finns det nu en rad fall där frågan aktualiseras och där talan i olika klimatprocesser grundas på just Europakonventionen. Den tolkning som gjorts av nationella domstolar är inte enhetlig utan olika slutsatser har dragits och olika resultat har nåtts. Om flera nationella domstolar tolkar och tillämpar konventionen på olika sätt kan detta leda till att praxis blir otydlig och osäker vilket bidrar till otydlighet kring tolkningen av konventionen. Det bör mot bakgrund av detta ligga i Europadomstolens intresse att pröva ett sådant fall. Genom något av dessa klagomål som nu har lämnats in ges domstolen möjlighet att göra just det. Det går inte att i förväg säga hur domstolen kommer att agera och hur den kommer att bedöma frågan. Men domstolen har åtminstone inte helt stängt dörren för frågan och avvisat målet.

När många känner att deras regeringar inte agerar utefter den oro som finns kring klimatförändringarna kan denna typ av processer visa vilken avgörande roll domstolarna kan spela i bemötandet av klimatkrisen. Mot bakgrund av

vad som presenterats i uppsatsen kan klimatprocesser baserade på mänskliga rättigheter ha en viktig roll häri. Som kort berörts under avsnitt 6.3 kan klimatprocesser kan få olika effekter, beroende på hur talan är utformad. Även när det inte leder till starka domslut eller tydliga lagändringar så kan det bildas ringar på vattnet och den uppmärksamhet som det ger klimatfrågan leder kan ändå bidra till förändring i det stora hela. Det är alltså inte enbart själva domslutet som är av betydelse utan processerna kan påverka på ett bredare samhällsligt plan. I Urgendamålet rörde det sig om ett yrkande att staten skulle åläggas att minska sina utsläpp av växthusgaser med vissa angivna mängder. I den talan som lämnats in till Europadomstolen yrkar de klagande istället att domstolen slår fast att de svarande staterna genom att inte vidta tillräckliga åtgärder för att motverka klimatförändringarna och därigenom kränkt de klagandes rättigheter enligt konventionen. Ett sådant domslut skulle i sin tur kunna bana väg för ytterligare nationella processer.

Avslutningsvis ska nämnas att klimatförändringarna är ett globalt problem, så globalt som det blir. Men de klimatprocesser vi sett hittills och som tas upp i den här uppsatsen rör inte egentligen det globala problemet, mer än indirekt. Utan i dessa processer prövas snarare endast en del av det globala problemet, något som bidrar till det. En del av helheten som är det globala problemet vilket har orsakats av alla utsläpp av växthusgaser världen över. I Urgendamålet för domstolen ett relevant resonemang kring skyldigheten att göra sin del för att motverka klimatförändringarna. I det portugisiska målet aktualiseras en liknande fråga i och med att talan riktas mot 33 stater för deras respektive bidrag till klimatförändringarna.

8 Slutsats

De unga portugisiska klimataktivister som nu stämt 33 europeiska stater hävdar att det utgör ett brott mot de mänskliga rättigheter som omfattas av Europakonventionen att staterna inte gör mer för att hindra klimatkrisen. En undersökning har gjorts av Europadomstolens praxis och tillämpningen av konventionen i nationella domstolar. I ljuset av Europadomstolens praxis tolkar den nederländska domstolen artikel 2 och 8 i Europakonventionen så att risken för farliga klimatförändringar är verklig och att varje stat har ett ansvar att vidta lämpliga åtgärder för att göra sin del för att motverka och förebygga risken för klimatförändringarnas skadliga effekter. Huruvida Europadomstolen är av samma åsikt återstår att se.

Givetvis kan utifrån det som presenterats inte dras någon definitiv slutsats om hur Europadomstolen kan komma att döma i något av de mål som nu ligger framför domstolen, eller för den sakens skull någon framtida talan om konventionens relation till klimatförändringarna. Det går inte att i förväg säga hur domstolen kommer att agera och hur den kommer att bedöma frågan. Men domstolen har åtminstone inte helt stängt dörren för frågan och avvisat målet. Det bör inte anses vara uteslutet att även Europadomstolen gör bedömningen att artiklarna 2 och 8 i Europakonventionen innefattar en skyldighet för konventionsstaterna att vidta åtgärder för att motverka klimatförändringarna.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Europadomstolen

European Court of Human Rights (2020) *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, Right to life*. Council of Europe, 31 december 2020.

European Court of Human Rights (2020) *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, Right to respect for private and family life, home and correspondence*. Council of Europe, 31 augusti 2020.

European Court of Human Rights (2021) *Environment and the European Convention on Human Rights, Factsheet – Environment and the ECHR*, Council of Europe, Press Unit April 2021.

FN

Office of the High Commissioner for Human Rights (2016) *Analytical study on the relationship between climate change and the human right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*. 6 maj 2016, A/HRC/32/23.

Office of the High Commissioner for Human Rights (2011) *Analytical Study on the Relationship between Human Rights and the Environment*. 16 december 2011, A/HRC/19/34.

Boyd, David R. (2019) *Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy, and sustainable environment*. 15 juli 2019, A/74/161.

Knox, John H. (2018) *Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy, and sustainable environment*. 19 juli 2018, A/73/188.

Knox, John H. (2018) *Framework Principles on Human Rights and the Environment*. 24 januari 2018 A/HRC/37/59.

United Nations Environment Programme (2020) *Global Climate Litigation Report: 2020 Status Review*,
<<https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/34818/GCLR.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

United Nations Human Rights Committee (2018) *General comment No. 36 (2018) on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life*, 30 oktober 2018 CCPR/C/GC/36.

FN:s klimatpanel

Intergovernmental Panel on Climate Change (2014) 'Climate Change 2014, Synthesis Report, Summary for Policymakers'
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf>.

Intergovernmental Panel on Climate Change (2014) 'Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change, Summary for Policymakers'
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_summary-for-policymakers.pdf>.

Intergovernmental Panel on Climate Change (2018) 'Global warming of 1,5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty'
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_Low_Res.pdf>.

Övrigt

Bundesverfassungsgericht, pressmeddelande nr 31/2021, 29 april 2021,
<<https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2021/bvg21-031.html>> (besökt 2021-05-04).

Europeiska kommissionen, 'Klimatförändringens konsekvenser'
<https://ec.europa.eu/clima/change/consequences_sv> (besökt 2021-05-24).

Europadomstolen, 'Domstolen i korthet'
<https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_SWE.pdf> (besökt 2021-01-18)

Europadomstolen, 'Förfarandets stadium online',
<<https://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=SWE>> (besökt 2021-06-14).

Global Legal Action Network, 'Case Timeline (As of June 2021)'
<<https://youth4climatejustice.org/>> (besökt 2021-06-14).

IPCC, 'IPCC Factsheet: What is the IPCC?'
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/FS_what_ipcc.pdf>
(besökt 2021-01-11).

NASA, 'Responding to Climate Change'
<<https://climate.nasa.gov/solutions/adaptation-mitigation/>> (besökt 2021-05-20).

Office of the High Commissioner for Human Rights, 'About human rights and the environment'
<<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Environment/SREnvironment/Pages/AboutHRandEnvironment.aspx>> (besökt 2021-04-01).

Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Special Rapporteur on human rights and the environment'
<<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Environment/SREnvironment/Pages/SREnvironmentIndex.aspx>> (besökt 2021-04-01).

Orre, Sebastian 'Tysk dom: "Enorm seger för klimatrörelsen"' Dagens Nyheter, <<https://www.dn.se/varlden/tysk-dom-enorm-seger-for-klimatrolsen/>> (besökt 2021-05-04).

SMHI, 'Klimatförändringar orsakade av människan' <<http://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/klimatpaverkan/klimatforandringar-orsakade-av-manniskan-1.3833>> (besökt 2021-03-24).

SMHI, 'Växthuseffekten' <<http://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/klimatpaverkan/vaxthuseffekten-1.3844>> (besökt 2021-03-24).

Tribunal administratif de Paris, 'The case of the century', pressmeddelande från administrationsdomstolen i Paris, 3 februari 2021 <http://paris.tribunal-administratif.fr/content/download/179704/1761585/version/2/file/CP%20affaire%20du%20si%C3%A8cle_EN.pdf> (besökt 2021-05-04).

United Nations Climate Change, '2020 Was One of Three Warmest Years on record' <<https://unfccc.int/news/2020-was-one-of-three-warmest-years-on-record>> (besökt 2021-02-16).

United Nations Climate Change, 'Paris Agreement – Status of Ratification', <<https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/status-of-ratification>> (besökt 2021-03-15).

United Nations Climate Change, 'Status of Ratification of the Convention', <<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/status-of-ratification/status-of-ratification-of-the-convention>> (besökt 2021-03-15).

United Nations Climate Change, 'What is the Paris Agreement?' <<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>> (besökt 2021-03-15).

United Nations Treaty Collection, 'Status of Treaties' <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVII-7&chapter=27&Temp=mtdsg3&clang=_en#5> (besökt 2021-06-04).

Urgenda, '54 actions for 17 Mtons of CO2 reduction',
<<https://www.urgenda.nl/en/themas/climate-case/dutch-implementation-plan/>> (besökt 2021-05-24).

Litteratur

Atapattu, Sumudu (2016), *Human Rights Approaches to Climate Change, Challenges and Opportunities*. Routledge.

Atapattu, Sumudu och Schapper, Andrea (2019), *Human Rights and the Environment: Key Issues*. Routledge.

Boyle, Alan (2018), 'Climate Change, the Paris Agreement and Human Rights.' *International & Comparative Law Quarterly*.', vol. 67, nr 4 s. 759-777.

Cameron, Ian (2018), *An Introduction to the European Convention on Human Rights*. 8 uppl., Iustus.

Collins, Lynda (2015), 'The United Nations, Human Rights and the Environment.' i Grear, Anna och Kotzé, Louis J. (eds.), *Research Handbook on Human Rights and the Environment*, Edward Elgar.

Danelius, Hans (2015), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. 5 uppl. Nordstedts Juridik AB.

Dupuy, Pierre-Marie och Viñuales, Jorge E (2018), *International environmental law*. 2 uppl., Cambridge University Press.

Ebbesson, Jonas (2021), *Miljörätt*. 4 uppl., Iustus förlag.

Ebbesson, Jonas (2020), Klimatprocesser mot staten – runt om i världen och i Sverige, *Juridisk Tidskrift*, s. 106–137.

Fisher, David I. (2020), *Mänskliga rättigheter: En introduktion*. 9 uppl., Norstedts Juridik.

Handl, Günther (2012), 'Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration), 1972 and the Rio Declaration on Environment and Development, 1992.', United Nations.

Heede, Richard (2013), 'Tracing anthropogenic carbon dioxide and methane emissions to fossil fuel and cement producers, 1854-2010.', *Climate Change*, vol. 22, nr 1-2, s. 229–241.

Hellner, Agnes (2020), 'Klimatrelaterad strategisk processförling: nederländska Urgenda, norska Klimasøksmålet och svenska Preemraff i ett jämförande perspektiv.', *Förvaltningsrättslig tidskrift* 2020, nr 3, s. 401–146.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod.', i Nääv, Maria och Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur.

Knox, John H. (2020), 'Constructing the Human Right to a Healthy Environment'. *Annual Review of Law and Social Science* 2020 vol. 16, s. 79–97.

Linderfalk, Ulf (2012), *Folkrätten i ett nötskal*. 2 uppl., Studentlitteratur AB.

Peel, Jacqueline och Osofsky, Hari M. (2015), *Climate Change Litigation. Regulatory Pathways to Cleaner Energy*. Cambridge University Press.

Schabas, William A. (2015), *The European Convention on Human Rights, A Commentary*. Oxford University Press.

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

Budayeva and Others v. Russia, nos. 15339/02 and 4 others, 20 maj 2008.

Çiçek and Others v. Turkey, no. 44837/07, 4 februari 2020.

Cordella and Others v. Italy, no. 54414/13 och 54264/15, 24 januari 2019.

Denisov v. Ukraine [GC], no. 76639/11, 25 september 2018.

Fadeyeva v. Russia, no. 55723/00, 9 juni 2005.

Hatton and Others v. United Kingdom [GC], no. 36022/97, 8 juli 2003.

Kolyadenko and Others v. Russia, nos. 17423/05 and 5 others, 28 februari 2012.

Kyrtatos v. Greece, no. 41666/98, 22 maj 2003.

López Ostra v. Spain, no. 16798/90, 9 december 1994.

Oluić v. Croatia, no. 61260/08, 20 maj 2010.

Stoicescu v. Romania, no. 9718/03, 26 juli 2011.

Tagayeva and others v. Russia, no. 26562/07, 13 april 2017.

Taşkin and others v. Turkey, no. 46117/99, 10 november 2004.

Tătar v. Romania, no. 67021/01, 27 januari 2009.

Schwizgebel v. Schweiz, no. 25762/07, 10 juni 2010.

Väntande mål inför Europadomstolen

Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, no. 39371/20, kommunicerad till svarande regeringar 13 november 2020.

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, no. 53600/20, kommunicerad till Schweiz regering 17 mars 2021.

Frankrike

Tribunal administratif de Paris, 3 février 2021, N°1904967, 1904968, 1904972, 1904976/4-1, Association Oxfam France, Association notre affaire à tour, Fondation pour la nature et l’homme, Association Greenpeace France, 3 februari 2021.

Nederländerna

Urgenda, Summons in the case: Urgenda Foundation v. Kingdom of the Netherlands (käromål), <<https://www.urgenda.nl/wp-content/uploads/Translation-Summons-in-case-Urgenda-v-Dutch-State-v.25.06.10.pdf>>.

Rechtbank Den Haag (Distriktsdomstolen i Haag), (nr C/09/456689/HA ZA 13-1396), dom 24 juni 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:7196.

Gerechtshof den Haag (Appellationsdomstolen i Haag), (nr 200.178.245/01), dom 9 oktober 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:2610.

Hoge Raad (Högsta domstolen), (nr 19/00135), dom 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2007.

Norge

Oslo tingsrett, dom den 4 januari 2018 i mål 16-166674TVI-OTIR/06.

Borgarting lagmansrett, dom den 23 januari 2020 i mål 18-060499ASD-BORG/03.

Høyesterett (Högsta domstolen), dom den 22 december 2020 i mål HR-2020-2472-P, (målnr. 20-051052SIV-HRET).

Tyskland

Bundesverfassungsgericht, Order of the First Senate of 24 March 2021 - 1
BvR 2656/18 -, paras. 1-270.